



## Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

## Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

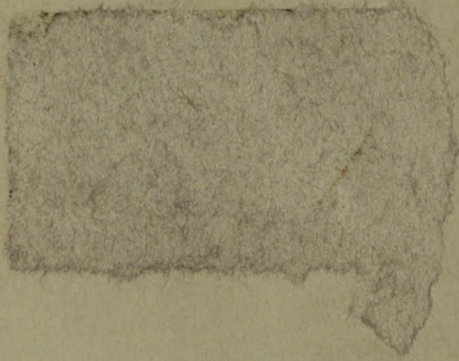
Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

## Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

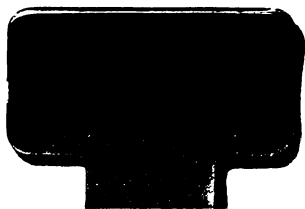
1825



D

9

1825 D 9  
IWO





678

KORTE  
NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

INZONDERHEID

VOOR DE LAAGSTE KLASSEN

VAN

HOOGERE BURGERSCHOLEN.

DOOR

H. KERN.

HAARLEM,  
I. DE HAAN.

1872.

H

44



~~278~~

~~2644~~

**KORTE**  
**NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.**



**KORTE**  
**NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST**

**INZONDERHEID**

**VOOR DE LAAGSTE KLASSEN**

**VAN**

**HOOGERE BURGERSCHOLEN.**

**DOOR**

**H. KERN.**



**HAARLEM,**  
**I. DE HAAN.**  
**1872.**



Handgezeichnete Weltkarte  
von J. D. E.

## V O O R R E D E.

---

Op verzoek van den Uitgever mijner Handleiding, den Heer de Haan, heb ik het gewaagd deze korte spraak-kunst, inzonderheid bestemd voor de laagste klassen van Hoogere Burgerscholen, samen te stellen. Daar ik getracht heb 't werkje zoo beknopt als mogelijk te maken, spreekt het wel van zelf, dat veel is uitgelaten van hetgeen in de Handleiding te vinden is, alles namelijk, wat m. i. met meer vrucht eerst door leerlingen der hoogere klassen geleerd wordt. Ik hoop in de keuze der stof niet te vaak te hebben misgetast.

H. KERN.



---

## EERSTE AFDEELING.

---

### OVER DE KLANKEN.

1. De letters, waarvan men zich bij het schrijven der Nederlandsche taal bedient, zijn: *a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z*. Van deze komen *c, q, x, y*, uitsluitend in uitheemsche woorden of eigennamen met verouderde spelling voor. Het samengestelde teeken *ch* stelt eenen echt Nederlandschen klank voor.

2. De letters *a, e, i, o, u*, heet men klinkers, de overige medeklinkers.

3. Behalve de vijf genoemde klinkerteekeus bezigt men in onze taal de samengestelde teekens *aa, ee, ie, ij, oo, uu, eu, oe, aai, au, ei, oei, ou, ui*, waarvan de uitspraak aan ieder, die Nederlandsch heeft leeren lezen, bekend is.

4. Van de medeklinkers heeten *b, d, g*, (ook *ng*), *v* en *z* zachte medeklinkers, *p, t, k, ch, f* en *s* scherpe.

5. De scherpe letters *f* en *s* gaan, wanneer ze, in plaats van de lettergreep te sluiten, beginletters er van worden, over in de zachte *v* en *z*, mits een klinker of *l, n, r* onmiddellijk voorafga. Bijv. *huis, huizen; gans,*

*ganzen; turf, turven; dwif, duiven; kalf, kalveren; daarentegen: heks, heksen.* — Eene uitzondering maken ontleende woorden, als: *dans, dansen; paus, pausen.*

6. Omgekeerd gaan *v* en *z*, wanneer ze sluitletters eener lettergreep worden, altoos in *f* en *s* over. — In de uitpraak geldt deze regel slechts ten deele, want de *f* en *s* worden, ingeval ze onmiddellijk eenen zachten klinker voorafgaan, uitgesproken als *v* en *z*. Dus schrijft men *leefde, vreesde*, doch spreekt uit alsof er stond: *leevede, vreezede.*

7. De *b*, *d* en *g* worden zoowel aan 't begin als aan 't einde der lettergreep geschreven; aan 't begin worden ze zacht, aan 't einde scherp uitgesproken. Ook in eene lettergreep staande hebben *b*, *d* en *g*, onmiddellijk vóór eene scherpe letter, de uitspraak van *p*, *t* en *ch*, als in *hebt, schrobt, landt, goedsmoeds, zegt, pleegt.*

8. Eene *d* wordt gehoord en geschreven tusschen de sluitende *r* van eenen woordstam en de afleidingsuitgangen *er, eres*, alsook *er* van den vergelijkenden trap; bijv. *hoor(en), hoorder, hoorderes; helder, helderder.* Hetzelfde geschiedt achter stammen op *l* of *n*, behalve in den vergelijkendeu trap; bijv. *vil(len), vilders; hoen, hoenders* maar *kaal, kaler; schoon, schooner.*

9. Eene *e* vindt men vaak ingelascht in verscheidene woorden, tusschen de scherpe sluitletter van den stam en de afleidingsuitgangen *lijk* en *nis*: *geloofelijk, huiselijk, lafenis, vergiffenis.* Dikwijls echter is de *e* vóór genoemde twee uitgangen niet een invoegsel, maar een overblijfsel van eenen ouderen toestand onzer taal; als in *dagelijks, mannelijk, dadelijk, mogelijk.*



10. Sommige klanken mogen aan 't begin of in 't midden of aan 't einde eens woords wegvallen.

11. De *d* aan 't begin wordt soms uitgelaten: van *des* (2de naamval enk. des lidwoords), zoodat 's ontstaat; van *daar*, zoodat *er* ontstaat; gewoorlijk van *der* (2de nmv. meerv. van 't aanwijzend voornaamwoord *die*, *dat*), waarvoor *er* gebezigd wordt. Ook *ten* en *ter* zijn ten gevolge van de uitlating der *d* ontstaan uit *te-den* en *te-der*, en 't onzijdige lidwoord 't is afkorting van *dat*.

12. De *h* aan 't begin valt weg, in 't voor *het* (persoonlijk voornmw. onz.); de *i* is weggefallen in 'k voor *ik*; alsook, in gemeenzamen stijl, in 's voor *is*, bijv. *dat's goed*.

13. In 't midden kan *d* uitgelaten worden, wanneer ze tusschen eenen klinker en eene doffe *e* of *i* staat; als in *weer* voor *weder*; *leeg* voor *ledig*.

14. Voor uitstooting vatbaar is ook de *e* der uitgangen *el*, *en*, *er*, alsook de *i* des uitgangs *ig*, en de *aa* des uitgangs *baar*; bijv. *heemlen* voor *hemelen*; *eedle*; *andre*; *zaalge*; *achtbre* voor *achtbare*. — Deze uitlating is alleen aan de dichtertaal eigen.

15. Afgeworpen wordt eene *d* aan 't einde van werkwoorden wier stam op *d* uitgaat; als in *glee(d)*, *lij(d)*. — Dit geschiedt zelden anders dan in gedichten en in gemeenzamen stijl.

16. Afgeworpen wordt gewoonlijk: de *e* als uitgang van den 1<sup>sten</sup> pers. Tegenwoordige tijd; bijv. *ik hoore* of *hoor*; *ik neme* of *neem*; dikwijls valt ook de *e* weg ook als uitgang eeniger zelfstandige naamwoorden; bijv. *heere* en *heer*; *hope*, *hoop*; *sprake*, *spraak*.

17. De *n* wordt in geschrifte meestal, en in 't spreken altoos, afgeworpen in den 3den nmv. meerv. van lidwoorden, bijvoegelijke naamwoorden en voornaamwoorden; bijv. *de(n)* of *die(n)* *goede(n)* *meuschen*.

48. Geoorloofd is de afkapping der naamvalsuitgangen *e* en *en* bij bijv. naamwoorden en deelwoorden op *en*, bij 't lidwoord *een*, bij de bezittelijke voornaamwoorden en achter *er* van den vergelijkenden trap; bijv. *open(e)* en *gesloten(e)* *brieven*; *een(en)* *schooner(en)* *dag* *afwachten*.

---

## TWEEDE AFDEELING.

---

### REDEDEELEN EN HUN VORMEN.

19. Men onderscheidt in onze taal tien rededeelen: 1) *zelfstandig naamwoord*; 2) *bijvoegelijk naamwoord*; 3) *voornaamwoord*; 4) *lidwoord*; 5) *telwoord*; 6) *werkwoord*; 7) *bijwoord*; 8) *voorzetsel*; 9) *voegwoord*; 10) *tus-schenwerpsel*. — De vijf eerste rededeelen dragen gemeenschappelijk den naam van *naamwoorden*.

20. Naamwoorden ondergaan, als bestanddeelen van eenen volzin, eene verandering in vorm. Deze verandering heet *verbuiging*.

#### *Zelfstandige naamwoorden.*

21. Zelfstandige naamwoorden zijn de woorden, waarmede men levende wezens of zaken noemt. Ze worden onder-

scheiden in mannelijke, vrouwelijke en onzijdige, zoodat er 3 geslachten zijn.

22. De verschillende vormen, welke zelfstandige naamwoorden, alsook de overige naamwoorden, aannemen, heeten *naamvallen*. In onze taal onderscheidt men 4 naamvallen.

23. Zoowel bij naamwoorden als bij werkwoorden wordt er in onze taal onderscheid gemaakt tusschen *enkelvoud* en *meervoud*.

24. Van de verbuiging der zelfstandige naamwoorden bestaan twee hoofdsoorten. Tot de tweede soort behooren de woorden, die in den 2<sup>den</sup> nmv. enk. *en* aannemen; tot de eerste soort alle overige. Men noemt de eerste wijze van verbuiging ook wel de *sterke* verbuiging en de laatste de *zwakke*.

25. Alle mannelijke en onzijdige woorden der sterke verbuiging nemen in den 2<sup>den</sup> nmv. enk. eene *s* aan. Het meervoud gaat uit op *en* of *s*; enkele onzijdige woorden vormen hun meervoud ook op *eren* en *ers*.

26. Sterke verbuiging van woorden, die in 't meervoud *en* aannemen :

## ENKELVOUD

	mann.	vr.	onz.
1 <sup>ste</sup> nmv.	mond	hand	veld
2 <sup>de</sup> „	monds	hand	velds
3 <sup>de</sup> „	mond(monde)	hand	veld(velde)
4 <sup>de</sup> „	mond	hand	veld

## MEERVOUD

in alle naamvallen.  
monden      handen      velden

27. Sterke verbuiging van woorden, die in 't meervoud  
s aannemen:

## ENKELVOUD

	mann.	vr.	onz.
1ste nmv.	speler	moeder	boekje(n)
2de	„ speler	moeder	boekje(n)s
3de	„ spelers	moeder	boekje(n)
4de	„ speler	moeder	boekje(n)

## MEERVOUD

in alle naamvallen

mann.	vr.	onz.
spelers	moeders	boekje(n)s

28. Eenigszins afwijkend is de meervoudsvorm der volgende woorden: *lid(o)*, *leden*; *schip(o)*, *schepen*; *smid(m)*, *smeden*; *spit(o)*, *speten* of *spitten*; *rif(o)*, in een zeil, *reven*, anders *riffen*; *stad(vr)*, *steden*; alle woorden op *heid* hebben in 't meerv. *heden*, als *grootheid*, *grootheden*; *leerrede(vr)*, *leerredenen*, doch 't niet-samengestelde *rede* (redevoering), gewoonlijk *redevoeringen*; *lende(vr)*, *lendenen*; *vloo(vr)*, *vlooien*; *koe(vr)*, *koeien*; *vleesch(o)*, *vleezen*.

29. De onzijdige woorden, die in 't meerv. *eren*, of soms ook *ers* hebben, zijn: *been*, *beenderen*; *blad*, *bladeren*; *ei*, *eieren* of *eiers*; *gelid*; *gemoed*; *goed*; *hoen*; *kalf*; *kind*; *kleed*; *lam*; *loof*; *lied*; *rad*; *rund*; *volk* heeft zoowel *volkeren* als *volken*.

30. Bij sommige woorden brengt het verschil van meervoudsvorm ook een verschil van beteekenis met zich; *beenen* (lichaamsdeelen) en *beenderen* (gebeente); *bladeren* (loof) en *bladen* (bloembladen, dekbladen); *hemelen* en *hemel*.

(van bedden, troonhemels); *heidenen* en *heidens* (een zwer-  
vende volksstam); *kleederen* en *kleeden* (dekkleeden); *let-  
teren* (brief, letterkunde) en *letters*; *middelen* en *middels*  
(middellijven); *redenen* en *redens* (in de cijferkunst); *tafelen*  
(der wet) en *tafels*; *vaderen* (voorouders) en *vaders*; *wa-  
teren* (watermenigte, zeegebied) en *waters* (stroomen). Van  
andere woorden, welke tweeërlei meerv. hebben, is dat  
op *en* deftiger.

31. De beroepsnamen op *man* hebben in 't meervoud  
*lieden*; *koopman*, *kooplieden*; *staatsman*, *staatstieden*; maar  
*oranjemannen*; *ledemannen* of *ledemans*; *blindemannen* of  
*blindemans*, daar deze geen beroep te kennen geven. —  
Van *Gelderschman*, *Engelschman*, *Franschman* luidt 't  
meerv. *Gelderschen*, *Engelschen*, *Franschen*.

32. De verkleinwoordjes *kindje*, *eitje*, *blaadje*, *hoentje*,  
*lammetje* en *raadje* hebben tweeërlei meervoud: *kindjes*  
en *kindertjes*; *eitjes* en *eiertjes*; enz.

33. Zwakke verbuiging:

	ENKELVOUD		MEERVOUD	
	mann.	onz.	mann.	onz.
1ste nmv.	bode	hart(e)	boden	harten
2de „	boden	harten	„	„
3de „	bode	hart(e)	„	„
4de „	bode	hart(e)	„	„

34. De 3de nmv. enk. op *e* der sterke verbuiging komt  
slechts in enkele uitdrukkingen voor: *Gode*, *bij monde*,  
*ten huize*, *te velde*, enz. — De 2de nmv. enk. en meerv.  
wordt zeer dikwijls uitgedrukt door middel van 't voor-  
zetsel *van* (met daaropvolgenden 4den nmv.): *Willem's va-*



*der* = *de vader van Willem; de gevels der huizen* = *van de huizen*. — De 3<sup>de</sup> nmv. enk. en meerv. kan meestal vervangen worden door *aan* (met 4<sup>den</sup> nmv.): *geef Willem 't boek* = *geef 't boek aan Willem*.

*Bijvoegelijke naamwoorden.*

35. De bijv. naamwoorden zijn namen van eigenschappen of hoedanigheden. Ze hebben drieërlei geslacht en kunnen grootendeels tweeërlei verbuiging, eene sterke en eene zwakke, aannemen.

36. Sterke verbuiging:

	ENKELVOUD			MEERVOUD	
	mann.	vr.	onz.	voor de 3 gesl.	
1 <sup>ste</sup> nmv.	goed	goede	goed	goede	
2 <sup>de</sup> „	goeds	goeder	goeds	goeder	
3 <sup>de</sup> „	goeden	goeder (goede)	goeden	goeden	
4 <sup>de</sup> „	goeden	goede	goed	goede	

37. Naar dit voorbeeld worden ook de bezittelijke voor-naamwoorden *mijn, ons, uw, zijn, haar, hun*, het telwoord *één*, 't lidwoord *een*, alsook *geen, al, menig, weinig* en in 't meerv. *sommige* en *bcide* verbogen. Van eigenlijke bijv. naamwoorden zijn de sterke naamvallen slechts in bapaalde uitdrukkingen in gebruik; bijv. *goedsmoeds* (2<sup>de</sup> nmv. enk. mann.), *middelertwyl* (2<sup>de</sup> nmv. enk. vr.), *blootshoofds* (2<sup>de</sup> nmv. enk. onz.), *iets goeds, schoons* (2<sup>de</sup> nmv. enk. onz.), *van goeden huize* (3<sup>de</sup> nmv. enk. onz.).

38. Zwakke verbuiging (vooral voorkomende na 't lidwoord *de, 't*);

## ENKELVOUD

## MEERVOUD

	mann	vr.	onz.	voor de 3 gesl.
1 <sup>ste</sup> nmv.	(de) goede	(de) goede	't goede	goede
2 <sup>de</sup> "	(des) goeden	(der) goede	(des) goeden	goede
3 <sup>de</sup> "	(den) goeden	(der) goede	(den) goeden	goede(n)
4 <sup>de</sup> "	(den) goeden	(de) goede	('t) goede	goede.

39. Wordt een bijv. nmw. als zelfst. nmw. gebruikt, dan volgt het in 't mann. en onz. de verbuiging der zwakke zelfst. naamwoorden, maar in 't vrouw. de sterke. Dus *de* (of *een*, of *die*) *arme*; *des* (*eens*, *diens*) *armen*; *den arme*, enz.; *de* (*mijne*) *schoone*, *der* (of *mijner*) *schoone*, enz.; 't *goede*, *des goeden*, doch liever omschreven: *van 't goede*, *aan 't goede*. *Armen en rijken* (mann. meerv.) *hebben hunne zorgen*.

40. De meervouden *alle*, *sommige*, *enkele*, *eenige*, *andere* neemen gewoonlijk eene *n* aan, in geval men er personen onder verstaat.

41. TRAPPEN VAN VERGELIJKING. Het bijv. nmw. heeft twee trappen van vergelijking: den *vergelijkenden* trap om eenen hooger, en den *overtreffenden* trap om den hoogsten of eenen zeer hoogen graad eener eigenschap uit te drukken. De eerste wordt gevormd door toevoeging van *er*, de laatste door die van *st*; bijv. *groot*, *grooter*, *grootst*; *lief*, *liever*, *liefst*; *dom*, *dommer*, *domst*; *zwaar*, *zwaarder*, (zie § 8) *zwaarst*.

42. Tot versterking wordt vóór 't bijv. nmw. in den overtreffenden trap wel eens *aller* (2<sup>de</sup> nmv. meerv. van *alle*) gevoegd: *dit is de allerschoonste*; *mijn allerliefste jongen!*

43. Van sommige woorden wordt de overtreffende trap op *st*, ingeval deze onaangenaam klinkt, vervangen door omschrijving met *meest*; liever dus: *de meest valsche, de meest vaste*, dan *de valschste, vastste*.

44. Onregelmatig zijn de volgende trappen van vergelijking: *goed, beter, best; veel, meer, meest; weinig, minder, minst; kwaad (slecht), erger, ergst*, doch *kwaad (driftig), kwader, kwaadst*.

45. Van eenige bijv. naamwoorden in den overtreffenden trap is het grondwoord een bijwoord; bijv. *voorste* van *voor*; *achterste* van *achter*; *buitenste* van *buiten*.

### *Voornaamwoorden.*

46. De voornaamwoorden zijn woorden, die levende wezens of zaken aanwijzen door de plaats aan te duiden, welke deze in de ruimte innemen. Men onderscheidt ze in: 1) *persoonlijke*; 2) *bezittelijke*; 3) *aanwijzende*; 4) *onbepaalde*; 5) *vragende*; 6) *betrekkelijke*. — Alle voornaamwoorden zijn oorspronkelijk aanwijzende voornaamwoorden en tevens bijwoorden van plaats.

47. De persoonlijke voornaamwoorden wijzen aan: den spreker of 1<sup>sten</sup> pers., den aangesprokene of 2<sup>den</sup> pers., eenig ander persoon of 3<sup>den</sup> pers. — De 1<sup>ste</sup> en 2<sup>de</sup> pers; hebben geen afzonderlijken vorm voor elk der 3 geslachten.

48. Verbuiging van den 1<sup>sten</sup> en 2<sup>den</sup> pers.:

	ENKELV.	MEERV.	ENKELV.	MEERV.
1 <sup>ste</sup> nmv.	ik	wij, we	[du	gij, ge(jij, je)
2 <sup>de</sup> „	mijner	onzer	dijner	uwer

3de nmv. mij, me ons                      dij, di u (jou, je)

4de „        mij, me ons                      dij, di] u (jou, je)

49. 't Enkelvoud *du*, enz. is in de heerschende spreek- en schrijftaal verouderd; in plaats van *du* bezigt men *gij*, *ge*, of in de omgangstaal 't gewestelijke *jij*, *je*. Om 't meervoud, zoo noodig, duidelijk te doen uitkomen, bedient men zich van *gijlieden*, *ulieden*, of in gemeenzame taal: *jelui*. Wil men beleefd spreken, dan zegt men *U*, (ontstaan uit *UwE*, *UwEdele*); in 't meerv. dienen dan de titels als voornaamwoorden; als: *de Heeren*, *de Dames*.

50. Verbuiging van den 3den pers.:

	ENKELVOUD			MEERVOUD
	mann.	vr.	onz.	voor de 3 geslachten.
1ste nmv.	hij( <i>i</i> )	zij, ze	het	zij, ze
2de „	zijner	harer	zijner	hunner, harer
3de „	hem	haar	hem, het	hun(hen), haar
4de „	hem	haar, ze	het	ze, hen(hun)

51. De vormen *ze* en de alleen in 't spreken gebruikelijke vorm *i* kunnen slechts dan voorkomen, als er geen nadruk op 't woordje valt; dus nooit aan 't begin der zinsnede. — Uitsluitend tot de schrijftaal beperkt is de door veel schrijvers gemaakte onderscheiding tusschen *hun*, als 3de nmv. meerv. mann., en *haar*, als 3de nmv. meerv. vr., alsook tusschen *hun*, als 3de nmv., en *hen*, als 4de nmv. — In dichterlijke taal heeft *haar* eenen bijvorm *heur*.

52. Verouderde 2de naamvallen zijn *mijns*, *uws*, *zijns*, *huns*, enz. in de uitdrukkingen *mijnsgeelijke*, *hunsgeelijke*, *om uws zelfs wil*, enz.

53. Tot de pers. voornaamwoorden behoort ook 't *wederkeerig* voorn. *zich*, dat enkel als 3<sup>de</sup> en 4<sup>de</sup> nmv. enk. en meerv. voorkomt.

54. De bezittelijke voornaamwoorden zijn:

	1 <sup>ste</sup> pers.	2 <sup>de</sup> pers.	3 <sup>de</sup> pers. mann.	vr.	onz.
enk.	mijn	[dijn]	zijn	haar	zijn
meerv.	onze	uw (jouw)	hun	haar, hun	hun

55. De bez. voornaamwoorden hebben tweeërlei verbuiging, gelijk de eigenlijke bijv. naamwoorden; dus sterk: *mijn*, *mijns*, *mijnen*, enz. (zie § 36); zwak: *de mijne*, *des mijnen*, enz. (zie § 38). Ze worden zwak verbogen na 't bepalend lidwoord, anders sterk. —

56. Het bez. voornw. *dijn* is verouderd, behalve in *mijn en dijn*. — De schrijvers, die de pers. voornaamwoorden *hun* en *haar* onderscheiden (zie § 51), maken ook verschil tusschen de bez. voornaamwoorden *hun* en *haar*; 't eerste is, volgens hen, mann. en onz., 't laatste vr. —

57. De aanwijzende voornaamwoorden zijn *die*; *deze*; *zelf*; *dezelfde*; *dezelve*; *degene* of *diegene*.

58. Verbuiging van *die*:

		ENKELVOUD			MEERVOUD
		mann.	vr.	onz.	voor de 3 geslachten.
1 <sup>ste</sup>	nmv.	die	die	dat	die
2 <sup>de</sup>	"	diens	dier	diens	dier(er)
3 <sup>de</sup>	"	dien	dier, die	(dien)dat	dien
4 <sup>de</sup>	"	dien	die	dat	die

59. Oude naamvals vormen zijn: *des* (2<sup>de</sup> nmv. enk. onz.), nog over in *desgelijks*, *desniettemin*, enz.; *der* (2<sup>de</sup> nmv. enk. vr.), nog over in *derwijze*, enz.; *dier*



(3<sup>de</sup> nmv. enk. vr.), nog over in *in dier voege; dien* (3<sup>de</sup> nmv. enk. onz.), nog over in *met dien verstande, uit dien hoofde, te dien einde, bijaldien, mitsdien, enz.* De 2<sup>de</sup> nmv. meerv. *er* (in de volkstaal nog *der*) komt voor bij woorden, welke eene menigte te kennen geven: *ik neem er honderd; daar zijn er veel.*

60. Verbuiging van *deze*:

		ENKELVOUD		MEERVOUD	
		mann.	vr.	onz.	voor de 3 geslachten.
1 <sup>ste</sup>	nmw.	deze	deze	dit	deze
2 <sup>de</sup>	"	dezes	dezer	dezes	dezer
3 <sup>de</sup>	"	dezen	dezer, deze	(dezen)dit	dezen
4 <sup>de</sup>	"	dezen	deze	dit	deze

61. De 3<sup>de</sup> nmv. enk. onz. wordt steeds vervangen door *dit*, behalve in ettelijke uitdrukkingen: *bij dezen, na dezen, te dezen opzichte, enz.*

62. *Gene* komt slechts voor als 1<sup>ste</sup> nmv. enk. mann. en vr.: *gene*; als 3<sup>de</sup> en 4<sup>de</sup> nmv. enk. mann. *genen*, vr. *gene*; als 1<sup>ste</sup> en 4<sup>de</sup> nmv. meerv.: *gene*. Het enk. onz. wordt vervangen door *gindsch*. — Zoowel *gene* als *deze* plegen, als men er personen onder verstaat, in 't meerv. *dezen* en *genen* geschreven te worden.

63. *Zelf* kan regelmatig als een zwak bijv. nmw. verbogen worden, doch gewoonlijk blijft het onveranderd; dus *de man zelve, de vrouw zelve, 't kind zelve; wij zelven*; meer gebruikelijk: *de man, de vrouw, 't kind zelf; wij zelf*.

64. *Dezelve, hetzelfde*, thans weinig gebruikelijk, behalve in kanselarijstijl, heeft in den 2<sup>den</sup> nmv. enk. *des-*

*zelfs, derzelver*, als een zelfst. nmw. er op volgt, maar *deszelven, derzelve*, als een zelfst. nmw. voorafgaat: *deszelfs goedkeuring*, maar *de goedkeuring deszelven; derzelvever gewaad*, maar *'t gewaad derzelve*.

65. Verbuiging van *degene* of *diegene*:

	ENKELVOUD			MEERVOUD
	mann.	vr.	onz.	voor de 3 geslachten.
1 <sup>ste</sup> nmv.	degene	degene	'tgene, hetgene	degenen
2 <sup>de</sup> „	desgenen	dergene	[desgenen]	dergenen
3 <sup>de</sup> „	dengene	dergene	'tgene, hetgene	dengenen
4 <sup>de</sup> „	dengene	degene	'tgene, hetgene	degenen

66. In plaats van *degene* (1<sup>ste</sup> nmv. mann. en vr., en 4<sup>de</sup> nmv. vr.) gebruikt men, vooral als er de nadruk op valt, *diegene*; in plaats van *'tgene* evenzoo *datgene*; in 't meerv. *diegenen, diergenen, diengenen*. De *e* aan 't einde kan in den 1<sup>sten</sup> nmv. mann. en onz. wegvallen: *degeen, (diegeen); 'tgeen* of *hetgeen, datgeen*.

67. Onbepaalde voornaamwoorden noemt men: *iemand, iets, niemand, niets, wat, men*. — *Iemand* en *niemand* hebben eenen 2<sup>den</sup> nmv. *iemand's* en *niemand's*; de overige zijn volstrekt onverbuigbaar. — *Men* komt alleen als 1<sup>ste</sup> nmv. voor.

68. Vragende voornaamwoorden zijn *wie; welke*.

Verbuiging:

	ENKELVOUD			MEERVOUD
	mann.	vr.	onz.	voor de 3 geslachten.
1 <sup>ste</sup> nmv.	wie	wie	wat	wie
2 <sup>de</sup> „	wiens	wier		wier
3 <sup>de</sup> „	wien	wie		wie(n)
4 <sup>de</sup> „	wien	wie	wat	wie

		ENKELVOUD			MEERVOUD
		mann.	vr.	onz.	voor de 3 geslachten.
1 <sup>ste</sup>	nmv.	welke, welk	welke	welk	welke
2 <sup>de</sup>	"	welks			
3 <sup>de</sup>	"	welken	welke	welk	welke(n)
4 <sup>de</sup>	"	welken	welke	welk	welke

69. Betrekkelijke voornaamwoorden zijn: *die*, *welke* (zeer zeldzaam: *dewelke*), *wie*, *hetgeen*. — In de verbuiging vullen *die* en *wie* elkander aan:

		ENKELVOUD			MEERVOUD
		mann.	vr.	onz.	voor de 3 geslachten.
1 <sup>ste</sup>	nmv.	die	die	dat	die
2 <sup>de</sup>	"	wiens	wier	(welks)	wier
3 <sup>de</sup>	"	wien	wie	dat	wie(n)
4 <sup>de</sup>	"	dien	die	dat	die

70. Na voorzetsels gebruikt men steeds *wien* in 't mann. enk., *wie* in 't vr. enk., en *wie* in 't meerv.; *hetwelk* in 't onz. enk. —

71. Verbuiging van *welke*:

		ENKELVOUD			MEERVOUD
		mann.	vr.	onz.	voor de 3 geslachten.
1 <sup>ste</sup>	nmv.	welke	welke	(he)twelk, welk	welke
2 <sup>de</sup>	"	welks	welker	welks	welker
3 <sup>de</sup>	"	welken	welke	(he)twelk, welk	welke(n)
4 <sup>de</sup>	"	welken	welke	(he)twelk, welk	welke

72. De verbogen naamvallen der betr. voornaamwoorden *die* en *welke* kunnen omschreven worden met 't bijwoord *waar*, als voorzetsels voorafgaan: 't *kind*, *van 'twelk* (of *waarvan*) *ik sprak*; *de kinderen*, *van wie* (of

*van welke of waarvan) hij zoo groote verwachting koesterde; de boomen, wier (of waarvan de) toppen ruischen.*

*Lidwoorden.*

73. Het lidwoord dient om eenig voorwerp, hetzij bepaald of onbepaald, van andere voorwerpen derzelfde soort af te zonderen. In 't eerste bezigt men 't bepalend lidwoord *de*; in 't laatste, 't onbepaalde *een*.

74. Verbuiging van *de*:

	ENKELVOUD			MEERVOUD
	mann.	vr.	onz.	voor de 3 geslachten.
1ste	nmv. de	de	't, het	de
2de	" des	der	des	der
3de	" den	der, de	den, 't, het	den
4de	" den	de	't, het	de

75. 't Lidwoord *een* is eigenlijk 't zonder nadruk uitgesproken *één*. Het wordt verbogen als een sterk bijv. nmw., en kan, evenals bijv. naamwoorden op *en*, de uitgangen *e* en *en* afwerpen. Aldus:

	ENKELVOUD			
	mann.	vr.	onz.	
1ste	nmv. een	een(e)	een	
2de	" eens	eener	eens	
3de	" een(en)	een(er)	een(en)	
4de	" een(en)	een(e)	een	

*Telwoorden.*

76. De hoofdtelwoorden zijn de namen der getallen; de rangtelwoorden duiden aan, 't hoeveelste voorwerp in

zekere rij bedoeld wordt. — Hoofdtelwoorden zijn *één*, *twee*, *drie*, enz., *tien*, enz., *honderd*, *honderd en één*, enz., *tweehonderd*, *duizend*, *twee duizend*, enz. De rangtelwoorden van deze zijn: *eerste*, *tweede*, *derde*, enz., *tiende* enz., *honderdste*, *honderd en eerste*, enz., *tweehonderdste*, *duizendste*, *tweeduizendste*, enz.

77. *Eén* wordt verbogen als 't lidw. *een*. — De hoofdtelwoorden kunnen zelfstandig gebruikt worden en nemen dan in 't meerv. *en* aan: *met ons tien*; *de twaalf*; *veel duizenden* (niet: *duizende*) *toeschouwers*. *Zeven* en *negen* hebben *zeven* en *negen*, als van zooveel oogen in 't kaartspel sprake is, maar anders: *met hun zeven*, *onder ons negen*.

78. Herhalingstallen noemt men hoofdtelwoorden samengesteld met de woorden *maal*, *keer*, *verf*: *eenmaal* (ook wel: *eens* of *een reis*, *ereis*), *tweekeer*, *driewerf*. — Verdubbeltallen heeten telwoorden samengesteld met *voud*; *een tienvoud*, 't *honderdvoud*, enz.; hiervan komen bijv. naamwoorden door toevoeging van *ig*: *tienvoudig*, *honderdvoudig*. — Soortgetallen heeten telwoorden, die den uitgang *er* of *der* aannemen en dan met *lei* of *hande* zich verbinden: *tweeërlei*, *drieërlei*, *drieërhande*, *vierderhande*, *vierderlei*. Alle telwoorden op *ig*, alsook *één*, *twee*, *drie* en hebben *er*, de overige *der* tusschen den stam en *lei* of *hande*.

79. Onbepaalde telwoorden heeten *al*, *beide*, *eenig*, *ettelijke*, *geen*, *geheel*, *heel*, *half*, *luttel*, *menig*, *veel*, *weinig*, enz.; als onbepaalde rangtelwoorden beschouwt men *laatste*, *hoeveelste*, *zooveelste*, enz.



*Werkwoorden.*

80. 't Werkwoord drukt een handeling of toestand uit, met aanduiding van den *tijd* wanneer de handeling of toestand plaats heeft, en van de *wijze* waarop men zich deze voorstelt (als werkelijk of wenschelijk of mogelijk), en eindelijk van den persoon, welke 't onderwerp der handeling of des tostands is.

81. De verandering in vorm die 't werkwoord ondergaat om dit alles uit te drukken heet *vervoeging*.

82. De *tijden* worden deels door niet-samengestelde, deels door samengestelde vormen uitgedrukt. Niet-samengesteld zijn: 1) de *tegenwoordige* en 2) de *verleden* tijd; samengesteld zijn: 3) de *volmaakt-verleden* tijd; 4) de *meer-dan-volmaakt-verleden* t.; 5) de *toekomende* t.; 6) de *volmaakt-toekomende* t.; 7) de *verleden-toekomende* t.; en 8) de *volmaakt-verleden-toekomende* tijd.

83. De *wijzen* des werkwoords zijn 4 in getal: de *aantoonende*, de *aanvoegende*, de *gebiedende* en de *onbepaalde* wijs. Onvolkomene werkwoordelijke vormen, uiterlijk gelijk aan bijv. naamwoorden, zijn de *deelwoorden*, onderscheiden in een *tegenwoordig* en een *verleden* (meestal: *lijdend*) deelwoord.

84. De *personen* zijn drie in getal, gelijk bij 't pers. voornw., enk. en meervoud. De 2<sup>de</sup> pers. enk. is verouderd en wordt vervangen door 't meervoud, behalve in de gebiedende wijs.

85. De vervoeging der werkwoorden wordt onderscheiden in eene *sterke* en eene *zwakke* vervoeging.

86. Tot de sterke vervoeging behooren de werkwoorden, die eene regelmatige klinkerverandering in den verleden

tijd en 't verleden deelwoord vertoonen; tot de zwakke dezulke, wier klinker onveranderd blijft, doch wier verl. tijd gevormd wordt door toevoeging van *de* (*te*), en 't verl. deelw. door toevoeging van *d* (*t*).

87. 't Verl. deelw. aller werkwoorden, uitgezonderd de met onscheidbare voorvoegsels (zie § 142) samengestelde, vereischt *ge* vóór zich. — Het verl. deelw. aller sterke werkwoorden gaat uit op *en* (na klinkers: *n*).

*Sterke werkwoorden.*

88. De sterke werkwoorden kunnen in 10 klassen verdeeld worden, overeenkomstig de verschillende wijze, waarop de klinkerverandering plaats heeft.

89. *Eerste* klasse: in tegenw. t. *i*. of *e*, verl. t. *o*, verl. deelw. *o*. Bijv:

binden	bond	gebonden	bergen	borg	geborgen
dringen	drong	gedrongen	gelden	gold	gegolden
spinnen	spon	gesponnen	schenden	schond	geschonden.

Oorspronkelijk op dezelfde wijze vervoegd, thans afgeweken, zijn: *(be)derven*, *(be)dierf*, *(be)dorven*; *helpen*, *hielp* (nog dichterlijk: *holpen*), *geholpen*; *sterven*, *stierf*, *gestorven*; *werpen*, *wierp*, *geworpen*; *werven*, *wierp*, *geworven*; *zwerfen*, *zwierf*, of *zwarf*, *gezworven*. Ook behoort hiertoe *worden* (eertijds *werden*), *werd* of *wierd*, *geworden*.

90. *Tweede* klasse: in tegenw. t. *e*, verl. t. enk. gesloten *a*, meerv. open *a*, verl. deelw. *o*. Bijv:

(be)velen	(be)val	(be)valen	(be)volen
breken	brak	braken	gebroken
stelen	stal	stalen	gestolen

Afwijkingen vertoonen: *komen, kwam, gekomen; scheren, schoor, geschoren; treffen, trof, getroffen; bersten of barsten, borst of berstte of barstte, geborsten of gebarsten; wreken, wreekte, gewroken.* Ook behoorde oorspronkelijk hiertoe: *schrikken, schrok, geschrokken*, behalve in den zin van "doen schrikken," want dan heeft het *schrikte (af), (af)geschrikt*.

91. *Derde* klasse: in tegenw. t. *e* of *i*, verl. t. = Tweede kl., verl. deelw. *e*. Bijv.:

geven	gaf	gegeven	bidden	bad	gebeden
lezen	las	gelezen	liggen	lag	gelegen
meten	maat	gemeten	zitten	zat	gezeten

Afwijkingen: *(be)wegen, (be)woog, (be)wogen; weven, weefde, geweven; wezen, was, waren, geweest; zien, zag, zagen, gezien.* — *Eten* heeft in 't verl. deelw. *gegeten* in plaats van *geëten*.

92. *Vierde* klasse: in tegenw. t. *ij*, verl. t. enk. *ee*, meerv. *e*, verl. deelw. *e*. Bijv.:

bijten	beet	beten	gebeten
zwijgen	zweeg	zwegen	gezwegen

Afwijkingen: *hijgen, heeg, of hijgde, gehijgd; krijschen, kreesch of krijschte, gekreschen of gekrijscht; bezwijmen, bezweem of bezwijmde, bezwemen of bezwijmd; stijven (stijf maken) heeft steef, gesteeven, doch in den zin van "sterken, versterken": stijfde, gestijfd.*

93. *Vijfde* klasse: in tegenw. t. *ie* of *ui*, verl. t. enk. *oo*, meerv. *o*, verl. deelw. *o*. Bijv.:

bieden	hood	geboden	buigen	hoog	gebogen
schieten	schoot	geschoten	duiken	dook	gedoken

vliegen	vloog	gevlogen	zuigen	zoog	gezogen
rieken	} rook	geroken	sluiten	sloot	gesloten
ruiken			sputten	spoot	gespoten

Afwijkingen: *spugen, spoog, gespogen; vriezen, vrooms of vroor, gevrozen of gevoren; zieden, zood of ziedde, gezoden; kluiven, kloof of kluisde, gekloven of gekluisd; kruiden (kruien), krood (krooi) of kruide, gekroden (gekrooien) of gekruid; schuilen, school of schuilde, gescholen of geschuld. Van 't verouderde tieën (tiegen), verkeerdelijk tijgen gespeld, komt toog, getogen.*

94. *Zesde* klasse: in tegenw. t. *a*, verl. t. *oe*, verl. deelw. *a*. Alleen:

dragen	droeg	gedragen
graven	groef	gegraven
varen	voer	gevaren

Afwijkingen: *lachen, lachte, gelachen; laden, laadde, geladen; malen, maalde, gemalen; wel te onderscheiden van 't in oorsprong geheel verschillende malen (schilderen), maalde, gemaald; heffen oudtijds: hafjen, vormt hief, geheven; scheppen (vormen) schiep, geschapen, anders scheppen (bijv. water), schepte, geschept; wasschen, wiesch, gewasschen; wassen, wies, gewassen; zweren, zwoer, gezworen; waaien heeft woei of waaide, gewaaid; jagen, joeg, of jaagde, gejaagd; vragen, vroeg of vraagde, gevraagd.*

95. *Zevende* klasse: in tegenw. t. gesloten *a*, verl. t. *ie* of *i*, verl. deelw. *o*. Alleen:

hangen	hing	gehangen
val	viel	gevallen
vangen	ving	gevangen

*Houden* is ontstaan uit *holden*, en vormt *hield*, *gehouden*. Zoo ook *spouwen*, *vouwen* en *zouten* (uit *zolten*), welke *spowde*, *gespowwen*; *vowde*, *gevouwen*, en *zoutte*, *gezouten* hebben. *Bannen* heeft *bande*, *gebannen*; *spannen*, *spande*, *gespannen*.

96. *Achtste* klasse: in tegenw. t. open *a*, verl. t. *ie*, verl. deelw. *a*. Alleen:

blazen	blies	geblazen
laten	liet	gelaten
raden	ried	geraden
slapen	sliep	geslapen

Afgeweken: braden, braadde, gebraden.

97. *Negende* klasse: in tegenw. t. *oo* of *ou*, verl. t. *ie*, verl. deelw. *oo* of *ou*. Alleen:

loopen	liep	gelopen
stooten	stiet	gestooten
houwen	hieuw	gehouden

98. *Tiende* klasse: in tegenw. t. *ee* of *ei*, verl. deelw. *ee* of *ei*. Alleen:

heeten	heette	geheeten
scheiden	scheidde	gescheiden

Op zich zelf staat: *roepen*, *riep*, *geroepen*.

*Zwakke werkwoorden.*

99. De werkwoorden der zwakke vervoeging vormen den verl. t. op *de*, 't verl. deelw. op *d*, tenzij de stam des werkwoords uitgaat op *ch*, *k*, *p*, *t*, in welk geval *te* en *t* aangehecht worden. Dus: *wagen*, *waagde*, *gewaagd*;

*rekenen, rekende, gerekend; maar pochen, pochte, gepocht; maken, maakte, gemaakt; hopen, hoopte, gehoopt; baten, baatte, gebaat.* Er valt op te merken, dat hier als stam van *dooven, vreezen*, en dergelijke, beschouwd wordt *doov, vreez*, doch van *straffen, dansen* is die: *straf, dans*. Dus *doofde, gedooft; vreesde, gevreesd; maar strafte, gestraft; danste, gedanst.*

100. In 't meerv. van den verl. t. hebben werkwoorden, wier stam uitgaat op *t*, met voorafgaanden medeklinker, wel eens, duidelijkshalve, den uitgang *eden; achten, wij achteden* of *achtten*.

101. In 't verl. deelw. valt eene *d* of *t* uit, als de stam des werkwoords reeds op *d* of *t* uitgaat: *gebrand, gebrande; besteed, bestede; geacht, geachte*; in den verl. t. echter *brandde, besteedde, uchtte*.

102. *Leggen* en *zeggen* hebben in den verl. t. zoowel *leide, zeide* als *legde, zegde*; in 't verl. deelw. *geleid* en *gelegd; gezeid* en *gezegd*.

### *Uitgangen.*

103. De persoonsuitgangen zijn:

TEGENWOORDIGE TIJD			VERLEDEN TIJD	
Aant. wijs	Aanv. wijs	Geb. wijs	Aant. wijs	Aanv. wijs
1. e of —	e		—	e
2.		—		
3. t	e		—	e
1. en	en		en	en
2. t	et	t	t	et
3. en	en		en	en

104. De uitgang *e* van den 1<sup>sten</sup> pers enk. tegenw. t. Aant. wijs is alleen in deftigen stijl in zwang: *ik verblijfve*, *ik herzegge*. — Achter klinkers valt eene *e* weg: *wij slaan*; *zij hoorden*.

105. De onbepaalde wijs gaat uit op *en* (achter klinkers: *n*): *nemen*, *slaan*; 't tegenw. deelw op *ende* (achter klinkers: *nde*): *hoorende*, *ziende*.

160. Voorbeeld der sterke vervoeging.

TEGENW. TIJD			VERLEDEN TIJD	
Aant. w.	Aanv. w.	Geb. wijs.	Aant. w.	Aanv. w.
1. neme, neem	neme		nam	name
2.		neem		
3. neemt	neme		nam	name
1. nemen	nemen		namen	namen
2. neemt	nemet	neemt	naamt	namet
3. nemen	nemen		namen	namen

Onbep. wijs: nemen; tegenw. deelw.: nemende; verl. deelw.: genomen.

107. Voorbeeld der zwakke vervoeging.

TEGENW. TIJD			VERLEDEN TIJD	
Aant. w.	Aanv. w.	Geb. w.	Aant. w.	Aanv. w.
1. hoor(e)	hoore		hoorde	hoorde
2.		hoor		
3. hoort	hoore		hoorde	hoorde
1. hooren	hooren		hoorden	hoorden
2. hoort	hooret	hoort	hoordet	hoordet
3. hooren	hooret		hoorden	hoorden.

Onbep. wijs: hooren; tegenw. deelw.: hoorende; verl. deelw.: gehoord.

*Onregelmatige werkwoorden.*

108. Onregelmatig heeten: *kunnen, moeten, mogen, weten, zullen, wezen of zijn, willen, hebben, durven, gaan, doen, staan, plegen, werken, koopen, zoeken, brengen, denken, dunken.*

109. *Kunnen*, tegenw. deelw. *kunnende*; verl. deelw.: *gekund*.

TEGENW. TIJD			VERLEDEN TIJD	
Aant. w.	Aanv. w.	Geb. w.	Aant. w.	Aanv. w.
1. kan	kunne	ontbreekt	kon(de)	konde
2.				
3. kan	kunne		kon(de)	konde
1. kunnen	kunnen		konden	konden
2. kunt	kunnet		kondt	kondet
3. kunnen	kunnen		konden	konden

110. *Moeten*, tegenw. deelw. *moetende*; verl. deelw. ontbr.

TEGENW. TIJD			VERLEDEN TIJD	
Aant. w.	Aanv. w.	Geb. w.	Aant. w.	Aanv. w.
1. moet	moete	ontbr.	moest	moest(e)
2.				
3. moet	moete		moest	moest(e)
1. moeten	moeten		moesten	moesten
2. moet	moe(te)t		moest	moes(te)t
3. moeten	moeten		moesten	moesten.

111. *Mogen*, tegenw. deelw.: *mogende*; verl. deelw.: *(ver)mocht*.

TEGENW. TIJD			VERLEDEN TIJD	
Aant. w.	Aanv. w.	Geb. w.	Aant. w.	Aanv. w.
1. mag	moge	ontbr.	mocht	mochte
2.				



3. mag	moge	mocht	mochte
1. mogen	mogen	mochten	mochten
2. moogt	moget	mocht	mochtet
3. mogen	mogen	mochten	mochten.

112. *Weten*, tegenw. deelw.: *wetende*; verl. deelw.: *geweten* (als bijv. naamw. *(be)wust*).

TEGENW. TIJD			VERLEDEN TIJD	
Aant. w.	Aanv. w.	Geb. w.	Aant. w.	Aanv. w.
1. weet	wete		wist	wiste
2.		weet		
3. weet	wete		wist	wiste
1. weten	weten		wisten	wisten
2. weet	wetet	weet	wist	wistet
3. weten	weten		wisten	wisten

113. *Zullen*, tegenw. deelw.: *zullende*; verl. deelw. ontbr.

TEGENW. TIJD			VERLEDEN TIJD	
Aant. w.	Aanv. w.	Geb. w.	Aant. w.	Aanv. w.
1. zal	ontbr.	ontbr.	zou(de)	=
2.				Aant. w.
3. zal			zou(de)	
1. zullen			zouden	
2. zult			zoudt	
3. zullen			zouden	

114. *Wezen of zijn*; tegenw. deelw.: *zijnde* (als bijv. nmw. ook *(af)wezend*); verl. deelw.: *geweest*.

TEGENW. TIJD			VERLEDEN TIJD	
Aant. w.	Aanv. w.	Geb. w.	Aant. w.	Aanv. w.
1. hen	zij		was	ware
2.		wees		
3. is	zij		was	ware

- |    |      |      |       |       |
|----|------|------|-------|-------|
| 1. | zijn | zijn | waren | waren |
| 2. | zijt | zijt | weest | waart |
| 3. | zijn | zijn | waren | waren |

115. *Willen*, tegenw. deelw. *willende*; verl. deelw. *gewild*.

## TEGENW. TIJD

## VERLEDEN TIJD

Aant. w.	Aanv. w.	Geb. w.	Aant. w.	Aanv. w.
1. wil			wilde, wou	
2.	=	wil		=
3. wil	Aant. w.		wilde, wou	Aant. w.
1. willen			wilden(wouën)	
2. wilt		wilt	wildet(wouëdt)	
3. willen			wilden(wouën)	

116. *Hebben*, tegenw. deelw. *hebbende*; verl. deelw. *gehad*.

## TEGENW. TIJD

## VERLEDEN TIJD

Aant. w.	Aanv. w.	Geb. w.	Aant. w.	Aanv. w.
1. heb(be)	hebbe		had	hadde
2.		heb		
3. heeft	hebbe		had	hadde
1. hebben	hebben		hadden	hadden
2. hebt	hebbet	hebt	hadt	haddet
3. hebben	hebben		hadden	hadden

117. *Durven*, verl. t. *durfde* en *dorst*; verl. deelw. *gedurfd*. — *Gaan*, tegenw. t. *ga*; verl. t. *ging*; verl. deelw. *gegaan*. — *Doe*, tegenw. t. *doe*; verl. t. *deed*; verl. deelw. *gedaan*. — *Staan*, tegenw. t. *sta*; verl. t. *stond*; verl. deelw. *gestaan*. — *Plegen* (in den zin van "gewoon zijn"), verl. t. *placht*; verl. deelw. ontbr.; in den zin van "bedrijven", en in samenstellingen: verl. t. *pleegde*, verl. deelw. *gepleegd*. — *Werken*, verl. t. *wrocht* (deftig)

en *werkte*; verl. deelw. *gewrocht* (deftig) en *gewerkt*. — *Kooopen*, verl. t. *kocht*; verl. deelw. *gekocht*. — *Zoeken*, verl. t. *zocht*; verl. deelw. *gezocht*. — *Brengen*, verl. t. *bracht*, verl. d. *gebracht*. — *Denken*, verl. t. *dacht*, verl. deelw. *gedacht*. — *Dunken*, verl. t. *docht*, verl. deelw. *gedocht*.

*Samengestelde tijden.*

118. De zes samengestelde tijden (zie § 82) bestaan uit verbindingen van 't verl. deelw. met tijden van *hebben* en *zijn*, of van de onbep. wijs met de tijden van *zullen*. *Hebben*, *zijn* en *zullen*, zóó gebezigd, heeten *hulpwerkwoorden*.

119. Voorbeeld van vervoeging, bijv. van *nemen*, in de samengestelde tijden:

VOLMAAKT-VERLEDEN TIJD				
Aant. w.	Aanv. w.	Geb. w.	Onbep. w.	Tegenw. deelw.
1. heb	hebbe hebbe hebben hebbet hebben	ontbr.	genomen	genomen
2.			hebben	hebbende
3. heeft			hebben	
1. hebben			hebben	
2. hebt			hebben	
3. hebben			hebben	

MEER-DAN-VOLMAAKT-VERL. TIJD

1. had	hadde hadde hadden haddet hadden				
2.					hadde
3. had					hadden
1. hadden					hadden
2. hadt					hadden
3. hadden					hadden

## TOEKOMENDE TIJD

Aant. w.		Aant. w.	Geb. w.	Onbep. w.	Tegenw. deelw.	
1. zal	} nemen	vervangen	ontbr.	te zullen	zullende	
2.		door Tegenw.		nemen	nemen	
3. zal		t. <i>neme</i> , enz.				
1. zullen						
2. zult						
3. zullen						

## VOLMAAKT-TOEK. TIJD

1. zal	} genomen hebben	vervangen		te zullen	zullende
2.		door volm.-		genomen	genomen
3. zal		verl. t. <i>hebbe</i>		hebben <i>of</i>	hebben
1. zullen		<i>genomen</i> ,		genomen	
2. zult		enz.		te zullen	
3. zullen				hebben	

## VERLEDEN-TOEKOMENDE TIJD

1. zou(de)	} nemen	=	ontbr.	
2.		Aant. w.		
3. zou(de)				
1. zouden				
2. zoudt				
3. zouden				

## VOLMAAKT-VERLEDEN-TOEK. TIJD

1. zou(de)	} genomen hebben	=	ontbr.	
2.		Aant. w.		
3. zou(de)				
1. zouden				
2. zoudt				
3. zouden				

120 De werkwoorden verdeelt men, naar hun beteekenis, in *overgankelijke* en *onovergankelijke* (of *onzijdige*). Overgankelijk is een werkwoord, als de handeling zich richt op een lijdend voorwerp; bijv. *hij slaat den hond*; onovergankelijk, als de werking zich bepaalt bij den persoon waarvan de handeling uitgaat; bijv. *hij slaapt*. — Een onderdeel der overgankelijke werkwoorden zijn de wederkeerige, d. i. dezulke, waarvan de handelende persoon ook tevens 't lijdende voorwerp is; bijv. *hij wast zich*; *wij noemen ons*.

121. Alle overgankelijke werkwoorden hebben tot hulpwerkwoord *hebben*; ook van de onovergankelijke hebben de meeste *hebben*, sommige echter *wezen* of *zijn*; als: *vallen, komen, groeien, worden, ontstaan, sterven, vergaan*. Enkele werkwoorden van beweging hebben, naar gelang der beteekenis, of *hebben* of *zijn*; als: *loopen, gaan, rijden, varen, wandelen, zeilen, enz.*; *ik heb een uur gewandeld* is "ik heb eene wandeling van een uur afgelegd", maar *ik ben naar de stad gewandeld* is "ik ben in de stad gekomen ten gevolge van (of: door middel van) wandelen."

122. 't Overgankelijk werkwoord bezit zoowel *bedrijvende* als *lijdende* vormen. De bedrijvende vormen zijn reeds opgegeven; de lijdende bestaan uit verbindingen van 't verl. deelw. met de hulpwerkwoorden *worden* en *zijn*.

123. Vervoeging van 't lijdend werkwoord:

## TEGENW. TIJD

Aant. w.		Aant. w.		Geb. w.	Onbep. w.	Deelw.	
1. worde	}	worde	}	word	genomen	gen. wor-	
2.						worden	dende
3. wordt		worde				}	
1. worden	worden						
2. wordt	wordet						
3. worden	worden						

## VERLEDEN TIJD.

1. werd	}	werde	}	
2.				
3. werd		werde		
1. werden		werden		
2. werdt		werdet		
3. werden		worden		

## VOLMAAKT-VERLEDEN TIJD

1. ben	}	zij	}	genomen	genomen	
2.					zijn	
3. is				zij		
1. zijn		zijn				
2. zijt		zijt				
3. zijn		zijn				

## MEER-DAN-VOLM.-VERL. TIJD.

1. was	}	ware	}	
2.				
3. was		ware		
1. waren		waren		
2. waart		waret		
3. waren		waren		

## TOEKOMENDE TIJD

1. zal	} genomen worden	=	te zullen	zullende geno- nomen worden	
2.		tegenw. t.	genomen		
3. zal		aanv. w.	worden		
1. zullen					
2. zult					
3. zullen					

## VOLM.-TOEK. TIJD

1. zal	} genomen zijn	=	te zullen	zullende geno- men zijn	
2.		volm.-verl.	genomen		
3. zal		t. aanv. w.	zijn		
1. zullen					
2. zult					
3. zullen					

## VERL.-TOEK. TIJD

1. zou(de)	} genomen worden	} genomen worden	zoude
2.			zoude
3. zou(de)			zouden
1. zouden			zoudet
2. zoudt			zouden
3. zouden			

## VOLM.-VERL.-TOEK. TIJD

1. zou(de)	} genomen zijn	} genomen zijn	zoude
2.			zoude
3. zou(de)			zouden
1. zouden			zoudet
2. zoudt			zouden
3. zouden			

124. De 3<sup>de</sup> pers. enk. in den lijdenden vorm van overgankelijke en onovergankelijke werkwoorden kan, met het bijwoord *daar* of *er*, gebezigd worden, om hetzelfde uit te drukken als de 3<sup>de</sup> pers. enk. van den bedrijvenden vorm met 't onbepaalde *men*; bijv. *daar* (of *er*) *wordt geloopt* = *men loopt*.

*Onpersoonlijk* noemt men een werkwoord, als 't onderwerp, waarvan eene werking uitgaat, niet bepaald genoemd en door 't onzijdige *het* uitgedrukt wordt, bijv. *het regent*, *het vriest*, *het hagelt*. — Slechts schijnbaar onpersoonlijk zijn de werkwoorden, waarbij 't onderwerp nader door eene onbep. wijs of eenen geheelen volzin wordt aangeduid; bijv. *het schijnt dat gij gelijk hebt*; *het betaamt ons te zwijgen*.

#### *Bijwoorden.*

125. Bijwoorden zijn woorden die een werkwoord of bijv. nmw. of ander bijwoord nader bepalen. Ook rekent men er toe gansche uitdrukkingen, bijwoordelijke uitdrukkingen genoemd, als *wijd en zijd*, *misschien* (uit *mag geschien*), *allerwege*.

127. De bijwoorden plegen onderscheiden te worden in: bijwoorden van 1) *plaats*; 2) *tijd*; 3) *graad*; 4) *hoedanigheid*; 5) *voorstellingswijze*.

128. Bijwoorden van plaats zijn: *achter*, *voor*, *boven*, *onder*, *daar*, *hier*, *waar*, *overal*, *nergens*; van tijd: *ooit*, *nooit*, *immer*, *nimmer*, *altoos*; *nu*, *toen*, *straks*; van graad: *zeer*, *bijzonder*, *geenszins*; *witermate*, *zób*, *hoe*; van hoedanigheid: *krachtiglijk*, *openlijk*; *goed*, *schoon*, *slecht*, en



andere, die uiterlijk niet van bijv. naamwoorden verschillen; van voorstellingswijze: *ja, neen, gewis, loch, niet, stellig, waarschijnlijk, misschien, wellicht*. — Wanneer het noodig is het bijwoord, vooral van hoedanigheid, duidelijk te onderscheiden van 't bijv. nmw., bedient men zich van 't achtervoegsel *lijk*.

129. Een bijwoord in den vergelijkenden trap onderscheidt zich niet in vorm van 't bijv. nmw. De overtreffende trap van 't bijwoord is gelijk aan den overtreffenden trap van 't bijv. nmw., gewoonlijk voorafgegaan door 't, *het* of *ten* of *op zijn*: 't *liefst* (doch ook: *liefst*); *ten strengste*; *op zijn hoogst*. Onregelmatig heeft 't bijwoord *wel* of *goed*: *beter, best* of 't *best*; *gaarne* of *graag*: *liever, liefst* of 't *liefst*.

#### *Voorzetsels, Voegwoorden, Tusschenwerpsels.*

130. Voorzetsels duiden aan, in welke betrekking voorwerpen tot elkander staan, ten opzichte van ruimte of tijd. Het zijn: *aan, achter, door, in, jegens, met, na, om, onder, op, over, te, tegen, tot, tusschen, uit, van, voor, zonder*. Ook onderscheidene bijwoordelijke uitdrukkingen worden als voorzetsels gebruikt: *aangaande, buiten, beneden, niettegenstaande, sedert, spijt, volgens, wegens*.

131. Voegwoorden wijzen den samenhang aan tusschen verschillende volzinnen of tusschen de deelen eens volzins. Men verdeelt ze in: 1) aaneenschakelende: *en, ook, zowel — als, alsmede*; 2) scheidende: *of, hetzij — of*; 3) tegenstellende: *maar, doch, edoch, echter, toch, evenwel*,

*nogtans, intusschen*; 4) redengevende: *daar, dewijl, naardien, omdat, want, immers*; 5) gevolgtrekkende: *zoodat, weshalve, dus, derhalve*; 6) voorwaardelijke: *indien, als, zoo, ingeval, tenzij, mits*; 7) toegevende: *ofschoon, hoewel, al, hoezeer*; 8) doeluitdrukkende: *opdat, ten einde*; 9) tijdelijke: *toen, wanneer, terwijl, sedert(dat), eer(dat)*; 10) vergelijkende: *als, zooals, gelijk, dan*; 11) eenvoudig onderschikkende: *dat, of*.

132. Tusschenwerpsels zijn klanken, die men uitbrengt bij zekere gewaarwordingen. De gebruikelijkste zijn: *ach! och! o! foei! helaas! he! ha! ho!* de klanknabootsingen *tiktak! bombam! krikkrak*. Ook andere rededeelen worden in enkele gevallen als tusschenwerpsels beschouwd; als *weg! voort! marsch! hemelsche goedheid!*

---

## DERDE AFDEELING.

---

### OVER AFLEIDING EN SAMENSTELLING.

133. Van bestaande woorden vormt men andere door middel van *afleiding* en *samenstelling*.

134. Afleiding geschiedt door toevoeging van zekere bestanddeelen bij den stam (d. i. de vorm, dien een woord vertoont als men het van zijne verbuigings- of vervoegingsuitgangen ontdoet.) Bijv. *harig* is gevormd van *haar*, door toevoeging van den afleidingsuitgang *ig*.

135. Samenstelling is 't middel om nieuwe woorden te vormen door twee woorden tot één geheel te verbind-

den. Bijv. *landman* ontstaat door samenstelling van *land* en *man*. — In een samengesteld woord heeten de woorden, waaruit het samengesteld is, de *leden* der samenstelling.

136. De meest voorkomende uitgangen, welke achter stammen van werkwoorden of van zelfs. naamwoorden gevoegd worden, tot vorming van zelfst. naamwoorden, zijn:

1. <i>aar</i>	bijv. dienaar	2. <i>aard</i>	bijv. veinzaard
	Brusselaar		dronkaard
3. <i>age</i>	" plantage	4. <i>and</i>	" heiland
5. <i>de</i>	" kunde	6. <i>dom</i>	" rijkdom
7. <i>e</i>	" koude	8. <i>el</i>	" stekel
9. <i>eling</i>	" stedeling	10. <i>er</i>	" zanger
	<i>ling</i> " leerling		gever
11. <i>es</i>	" dienaars	12. <i>heid</i>	" grootheid
13. <i>ier</i>	" herbergier	14. <i>ij</i>	" maatschappij
15. <i>ik</i>	" vuilik	16. <i>ing</i>	" wandeling
17. <i>je</i>	" stokje	18. <i>ke(n)</i>	" manneke(n)
	<i>tje</i> " mannetje		<i>ske(n)</i> " jongske(n)
19. <i>nis</i>	" duisternis	20. <i>schap</i>	" beterschap
	lafenis		vriendschap
21. <i>sel</i>	" deksel	22. <i>st</i>	" kunst
23. <i>ster</i>	" schrijfster	24. <i>t, te</i>	" macht; diepte.

137. De meest gebruikelijke uitgangen tot vorming van bijv. naamwoorden zijn:

1. <i>achtig</i>	bijv. bergachtig	2. <i>áchtig</i>	bijv. woonáchtig
3. <i>baar</i>	" dankbaar	4. <i>ig</i>	" machtig
	drinkbaar		goedig
	strijdbaar		bevallig

- |                  |                |                 |               |
|------------------|----------------|-----------------|---------------|
| 5. <i>el</i>     | bijv. schamel  | 6. <i>en</i>    | bijv. gouden  |
| 7. <i>haftig</i> | " heldhaftig   | 8. <i>erig</i>  | " slaperig    |
| 9. <i>lijk</i>   | " geestelijk   | 10. <i>loos</i> | " belangeloos |
| 11. <i>sch</i>   | " vaderlandsch | 12. <i>zaam</i> | " deugdzzaam. |

138. Werkwoorden. Van deze zijn de sterke meestal stamwoorden, de zwakke afgeleide; en wel: 1) uit een zelfst. nmw.: *visschen* uit *visch*; 2) uit een bijv. nmw.: *warmen* uit *warm*. In beide gevallen staat *ig* niet zelden tusschen den stam en den werkw. uitgang: *steenigen*, *beledigen*; *vestigen*, *reinigen*. — Ook zijne er werkwoorden op *eeren*, afgeleid uit een zelfst. of bijv. nmw.: *trotseeren*; *halveeren*. — Uit werkwoorden worden andere gevormd: 1) door eene bepaalde klinkerwijziging: *leggen*, *zetten*, *drenken*, *voeren*, *vellen*, enz. uit *liggen*, *zitten*, *drinken*, *varen*, *vallen*; 2) door toevoeging van *el* of *er* achter den stam: *trappelen*, *krabbelen*, *blakeren* uit *trappen*, *krabben*, *blaken*.

139. Bijwoorden. De meest gebruikelijke afleidings-uitgangen voor deze zijn *lijk* (*lijks*), *ling* (*lings*), *j(es)* (*tjes*, *ke(n)s*), *gewijze*, *s*. Bijv. *waarlijk*, *oprechtelijk*, *grootelijks*; *plotseling*, *zijdelings*; *zoetjes*, *stilletjes*, *zachtke(n)s*; *trapsgewijze*; *rechts*, *links*, *steeds*.

140. Samengestelde zelfst. naamwoorden kunnen tot eerste lid hebben: 1) een zelfst. nmw.: *veldheer*, *pereboom*, *mungewaad*, *vrouwenkleed*, *afgodendienst*, *kinderspel*; 2) een bijv. nmw.: *volmacht*, *hoogmoed*; 3) een telwoord: *drietal*; 4) een werkw.: *schrijftafel*, *loopjongen*; 5) een bijwoord: *buitenland*, *medemensch*.

141. Samengestelde bijv. naamwoorden kunnen tot eerste

lid hebben: 1) een zelfst. nmw.: *sneeuwvrij, ijzersterk, gastvrij, bladerrijk*; 2) een bijv. nmw.: *doofstom*; 3) een werkw.: *speelziek*; 4) een bijwoord: *welzalg, doornat*.

142. Werkwoorden kunnen samengesteld wezen met *scheidbare* en met *onscheidbare* voorvoegsels (bijwoorden). Onscheidbaar zijn *be, er, ge, her, ont en ver*. Nu eens scheidbaar, dan weer onscheidbaar, zijn: *door, mis, om, onder, over, voor* en *weder*; bijv. *doorwerken, ik werk door; doorzien, ik doorzie; misraden, hij raadt mis; misdoen, ze hebben misdaan*; enz. Andere bijwoorden van plaats, als: *af, bij, toe, na, heen*, zijn, als voorvoegsels, altoos scheidbaar.

---

## VIERDE AFDEELING.

---

### OVER DEN VOLZIN EN 'T GEBRUIK DER REDEDEELEN.

143. Elke volzin moet ten minste twee bestanddeelen bevatten; te weten: een gezegde aangaande zeker onderwerp, en een onderwerp, waarvan iets gezegd wordt. Het eerste heet 't *gezegde*, het laatste 't *onderwerp*.

144. 't Gezegde bestaat: 1) uit een werkwoord: *de zon rijst*; of 2) uit een naamwoord of eene hiermee gelijkstaande uitdrukking: *de zon is heet; hij is koning; de zaak is te verklaren*. Een naamwoordelijk gezegde

wordt met het onderwerp verbonden door *wezen* of *zijn*, dat, zóó gebezigd, een koppelwoord is. Behalve *zijn* komen als verbindende woorden voor: *worden*, *blijven*, *schijnen*, *lijken* en *heeten* (genaamd zijn).

145. In een werkwoordelijk gezegde kan 't onderwerp opgesloten liggen; bijv. in de gebiedende wijs: *ga*; *hoort*.

146. Een volzin is *eenvoudig* of *samengesteld*; eenvoudig als er slechts één onderwerp en één gezegde in voorkomen, of als meer onderwerpen of gezegden er in door *en*, enz. verbonden zijn; bijv. *de boom groeit*; *boomen en planten groeien*; *de boom groeide en bloeide*. Samengesteld is de volzin, als hij uit twee of meer tot één geheel verbundene volzinnen bestaat; bijv. *ik wist, dat gij gekomen waart*; *hij vertrok, maar ik bleef*.

147. Een volzin heet *uitgebreid*, als bij 't onderwerp of 't gezegde of beide nadere bepalingen gevoegd zijn; bijv. *'t dichte woud was de geliefkoosde verblijfplaats van allerlei wild gedierte*; *de woorden van haar lied maakten op ons allen eenen onbeschrijflijken indruk*.

148. Een naamwoordelijk gezegde, eenvoudig of uitgebreid, dat zonder koppelwoord achter zijn onderwerp geplaatst wordt, heet *bijstelling*; bijv. *Londen, de hoofdstad van Engeland*.

*Over 't gebruik der zelfst. naamwoorden.*

149. Er zijn enkele zelfst. naamwoorden, die uitsluitend in 't enk., andere, die uitsluitend in 't meerv. plegen gebruikt te worden; ook zijn er, die in 't enk. en meerv. eene verschillende beteekenis hebben.

150. Alleen in 't enk. komen voor: 1) stofnamen, als *bloed, goud, zilver, zand, zout, glas*, tenzij eene enkele soort der stof of een enkel daaruit bestaand voorwerp bedoeld wordt; bijv. *zouten* (d. i. zoutsoorten), *glazen* (d. i. voorwerpen uit glas); 2) woorden, die een toestand of werkzaamheid van lichaam of geest te kennen geven, als *leven, slaap, dood, honger, haat, kunde, deugd*. Bedoelt men de bijzondere uitingen van dergelijke (zoogenaamde *afgetrokkene*) begrippen, dan zijn de woorden dikwijls vatbaar een meerv. aan te nemen; bijv. *hij bezit veel deugden* (d. i. goede eigenschappen); meestal echter bezigt men 't meerv. van verwante woorden; bijv. *kunde* of *kennis*, meerv. *kundigheden; gedrag, gedragingen; leer, leerstellingen; doel, doeleinden*. Van *kennis* in den zin van "een bekende" is 't meerv. *kennissen*, daar dit geen afgetrokken begrip is.

151. Alleen in 't meerv. gebruikelijk zijn benamingen van personen of zaken, welke men zich steeds als een meervoud voorstelt: *gezusters, ouders, hersenen, mazelen, ingewanden, de Pyreneeën*.

152. Bijv. naamwoorden en andere rededeelen, zelfs geheele uitdrukkingen, kunnen als zelfst. nmw. voorkomen; 't *schoone; 't loopen; 't hoe en waarom; 't ken u zelven*.

*Over 't gebruik der bijv. naamwoorden.*

153. Er zijn bijv. naamwoorden, die uit hun aard geen trappen van vergelijking toelaten; als *dood, vierhoekig, gouden, afwezig*.

154. De vergelijkende trap op *er* wordt gebezigd, als men de graden vergelijkt, waarin dezelfde eigenschap wordt toegekend: *Azië is grooter dan Afrika; hij is beter dan hij schijnt*. Men gebruikt daarentegen de omschrijving met *meer*, als men twee eigenschappen van hetzelfde onderwerp met elkaar vergelijkt: *deze knaap is meer vlijtig dan vlug*.

155. 't Bijv. nmw. blijft onverbogen: 1) als gezegde: *die menschen zijn goed*; 2) wanneer het gescheiden is van zijn zelfst. nmw.: *te groot eene behoefte*, maar *eene te groote behoefte*; 3) wanneer het, op *er* uitgaande, eenen landaard beteekent: *de Groninger ommelanden*; 4) wanneer het achter zijn zelfst. nmw. staat: *jongen lief*. Gewoonlijk blijven ook de stoffelijke bijv. nmw. onverbogen: *looden daken*; zeldzaam: *goudene lokken*. Een bijv. nmw. (en elk ander bijv. woord) op *en* en *er* kan de verbuigingsuitgangen op *e* en *en* afwerpen; *mijn(e) eigen(e) moeder*; *groot(er) roem behalen*.

156. 't Bijv. nmw. volgt de zwakke verbuiging na *de*, 't (*het*), en na voornaamwoorden: *de (die, mijn) goede man, des (diens, mijns) goeden mans*, enz.; insgelijks na 't onbepaalde *een*, behalve in den 1<sup>sten</sup> en 4<sup>den</sup> nmv. onz.: *een lief kind*, hoewel: *een lieve jongen*. In den 1<sup>sten</sup> en 4<sup>den</sup> nmv. enk. mann. gebruikt men soms na *een* den vorm zonder *e*: *een groot man*, d. i. "iemand die als man groote daden verricht heeft," terwijl *een groote man* is "een lange man"; zoo ook is *een goed koning*, "iemand die als koning goed is," doch *een goede koning* "een koning die als mensch goed is." De 4<sup>de</sup> nmv. blijft dan *een groot man*; de



2de moet steeds omschreven worden: *van een goed koning*; de 4de = 3de of wordt omschreven met *aan*. Daarentegen is de verbuiging van *een goede koning* regelmatig: *eens goeden konings*, enz.

*Over 't gebruik der lidwoorden.*

157. † Bepalend lidwoord wordt vereischt waar men een bepaald voorwerp van andere voorwerpen derzelfde soort onderscheidt; dus: *regen is noodig voor 't land*, maar *de regen die gisteren gevallen is*.

158. Het wordt, als overbodig weggelaten: 1) in de aanspraak: *waarde vriend!* 2) bij eigennamen van personen, landen, steden, tenzij deze door nadere bepalingen vergezeld worden: *Cicero*, *Engeland*, *Amsterdam*; maar *de welsprekende Cicero*; *'t rijke Engeland*; *het Amsterdam der 17de eeuw*. Ettelijke namen van steden en landen hebben 't lidwoord voor zich: *den Haag*, *'t Gooi*, *de Krim*, *de Levant*.

159. Het wordt ook weggelaten bij titels en verwantschapswoorden, die met eenen onmiddellijk volgenden of voorafgaanden eigennaam verbonden als het ware eenen enkelen eigennaam uitmaken; *Koning Willem*; *Oom Adam*; *Karel*, *Hertog van Gelder*. — Zeer gewoon is de uitlating bij zelfst.-naamwoorden, welke door *en*, *of*, *noch* met elkaar verbonden zijn: *hemel en aarde*; *koop of verkoop*; *noch vorst, noch volk wint daarbij*.

*Over 't gebruik der voornaamwoorden.*

160. De pers. voornaamwoorden *hij* en *zij* worden, als ze op zaken wijzen, dikwijls vervangen door *die*, en in

den 4den nm. na voorzetsels door een bijwoord van plaats. Bijv. *red u. over de plank en trek die (of ze) achter u weg; hij nam eenen stoel en ging er op (of daarop) zitten.* Het wordt ook, na voorzetsels, op gelijke wijze door een bijwoord vervangen: *wij zagen het paard en kochten het; ik vond 't vervallen slot schilderachtig en maakte er eene teekening van.*

161. 't Bez. voornw. *zijn* wordt, waar men dubbelzinnigheid vermijden wil, vervangen door *diens*; bijv. *Willelem zorgde voor zijnen armen broeder en diens kinderen*, d. i. de kinderen des broeders, terwijl *zijne kinderen* Willems eigene kinderen zouden wezen.

162. 't Aanwijzend voornw. *hetgeen*, 't *gene* beteekent *datgene hetwelk* of *iets wat*, en wijst terug op den inhoud eens volzins, niet op een enkel woord.

163. 't Vragend onz. voornw. *wat*, en de onbepaalde onz. voornaamwoorden *wat*, *iets*, *niets* verbinden zich met den 2den nmv. enk. onz. op *s* van een bijv. nmw.: *wat belangrijks is er? dat is wat nieuws; iets goeds; niets beters.*

164. In de uitdrukking *wat voor een* blijft *een* onverbogen: *wat voor een man zijt gij?* niet *wat voor eenen*.

165. Men maakt onderscheid tusschen 't vragende *welk* en *welke*; *welk een man* beteekent „hoedanig een man, wat voor een man,” doch *welke man* is „welke (of wie) onder de mannen.”

166. De 2de nmv. *wiens*, *wier* der betrekkelijke voornaamwoorden laat men liefst op personen, *welks*, *welker* op zaken slaan; de 3de nmv. *wien* wijst altoos op personen terug

167. Alle vormen van 't betr. voornw. achter een voorzetsel mogen vervangen worden door bijwoorden van plaats; *waarvan = van wien of van wie of van welken of van 'twelk; waarbij = bij wien (wie, welken, 'twelk, welke); bondgenooten, waarvan men niets te vreezen had.*

*Naamwoorden als nadere bepaling en als gezegde.*

168. De bijv. naamwoorden (en elk ander bijvoegelijk rededeel) komen met het zelfst. nmw., dat ze als nadere bepaling voorafgaan, overeen in geslacht, getal en naamval: *de* (1<sup>ste</sup> nmv. mann. meerv.) *oudste* (1<sup>ste</sup> nmv. mann. meerv.) *zonen* (1<sup>ste</sup> nmv. mann. meerv.) *der* (2<sup>de</sup> nmv. onz. meerv.) *aanzienlijke* (2<sup>de</sup> nmv. onz. meerv.) *geslachten* (2<sup>de</sup> nmv. onz. meerv.).

169. Een zelfst. nmw., als gezegde, komt overeen met zijn onderwerp in naamval, en dikwijls, maar niet altoos, in geslacht en getal. Zelfst. naamwoorden, welke geen bijzonderen vorm voor 't natuurlijk geslacht hebben of verzamelwoorden (waartoe de zoogenaamde afgetrokken begrippen behooren) komen noch in geslacht, noch in getal overeen met hun onderwerp. Dus: *die dame is eene schrijfster; beuken zijn schoone boomen; maar de beer is een gevaarlijk dier; die vrouw is een toonbeeld van huiselijkheid; de Zweden zijn een dapper volk.*

170. De onz. voornaamwoorden *het, dit, dat* kunnen, als onderwerp, verbonden zijn door 't koppelwoord met een gezegde, dat uit een zelfst. nmw., onverschillig van welk geslacht of getal, bestaat: *het is eene bekende zaak; dit is een hond; dat is eene kat; dit waren hun gevoelens.*

171. *Het, dit, dat* kunnen ook 't gezegde uitmaken en als zoodanig verbonden zijn door 't koppelwoord met een zelfst. nmw. of zelfst. voornmw., onverschillig van welk geslacht of getal, dat het onderwerp in den zin is: *wie is de dader? hij is het* (d. i. de dader); *zijt gij tevreden? dat ben ik.*

172. De persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden richten zich naar 't natuurlijk geslacht, niet naar 't taalkundig geslacht: *'t meisje heeft haren* (niet: *zijnen*, enz.) *vader verloren; kent ge 't kleine Jantje? neen, ik ken hem* (niet: *het*) *niet.*

173. De betrekk. voornaamwoorden richten zich naar 't taalkundig geslacht: *'t meisje, dat* (niet: *die*) *gij kent*; uitgezonderd bij vrouwennamen in den verkleiningsvorm: *Aaltje, die* (niet: *dat*) *lang bij ons gediend heeft.*

#### Gebruik der naamvallen.

174. De 1ste nmv. is de naamval van 't onderwerp der rede en van 't naamwoordelijk gezegde (zie § 169). Bij de werkwoorden *wezen* of *zijn*, *worden*, *blijven*, *schijnen*, *lijken* en *heeten* (zie § 144) staan dus twee 1ste nmvallen: *Prins Maurits was een bekwaam veldheer; dit zal een groote boom worden; ik blijf uw onderdanige dienaar; Rudolf lijkt een brave jongen* (of *schijnt een brave jongen te zijn.*)

175. Bij verscheiden werkwoorden, als *staan*, *zitten*, *liggen*, *gaan*, *komen*, enz., kan een bijv. nmw. staan om zekeren toestand van 't onderwerp te vermelden; zulk een

bijv. nmw. staat dan, evenals 't onderwerp, in den 1<sup>sten</sup> nmw.: *ik lag ziek te bed; hij zat dood op zijnen stoel.*

176. De 4<sup>de</sup> nmv. is de naamval van 't voorwerp, dat de werking ondergaat. Wordt de bedrijvende vorm in den lijdenden omgezet, dan gaat de 4<sup>de</sup> nmv. over in eenen 1<sup>sten</sup> nmv.: *ik sla hem = hij wordt door mij geslagen.*

177. Alle overgankelijke werkwoorden *regeeren* den 4<sup>den</sup> nmv. (d. i. hebben hun voorwerp in dien nmv.). Ook onovergankelijke kunnen in bepaalde gevallen als overgankelijke gebezigd worden, en dus een zelfst. nmw. in den 4<sup>den</sup> nmv. regeeren: 1) ingeval 't zelfst. nmw. van denzelfden stam is als 't werkwoord of van eenen zinverwanten stam; bijv. *eenen gezonden slaap slapen; eenen harden strijd (of kamp) strijden*; 2) ingeval 't zelfst. nmw. 't voorbrengsel of gevolg der handeling te kennen geeft; bijv. *vuurspuwen; tranen schreien; zich een ongeluk vallen.*

178. Verscheidene onovergankelijke werkwoorden krijgen de beteekenis van overgankelijke door samenstelling; bijv. *iets beweenen, bespotten, bevaren, begaan, verstaan, verslapen.*

179. Er zijn werkwoorden, waarvan een dubbele 4 d nmv. afhangt; in den eenen staat het voorwerp, in den anderen 't woord dat ten opzichte van dit voorwerp de plaats inneemt van een gezegde. Zulke werkwoorden zijn: *noemen, heeten; achten, keuren, oordeelen, vinden; maken.* Bijv. *ik noem (of heel) hem eenen trouwen vriend; wij achten (of keuren) dit overbodig; iedereen vond het eene schandelijke daad; wij zullen hem aanvoerder maken.*

Bij de omzetting in den lijdenden vorm gaat de dubbele 4<sup>de</sup> nmv. in eenen dubbelen 1<sup>sten</sup> nmv. over: *hij wordt door mij een trouwe vriend genoemd; hij zal door ons aanvoerder gemaakt worden.*

180. Een bijwoordelijke 4<sup>de</sup> nmv. dient ter bepaling van maat op de vraag *hoe groot?* of van afstand op de vraag *hoever? hoelang?* of van tijd op de vraag *wanneer?* of van gewicht en prijs op de vraag *hoeveel? hoe duur?* Bijv. *eenen voet lang, breed en hoog; we hebben een uur gewandeld; het schip vertrekt den 2<sup>den</sup> dezer; een pond zwaar; het kost eenen halven gulden.*

181. Eenige bijv. naamwoorden kunnen eene bepaling in den 4<sup>den</sup> nmv. bij zich hebben: *iets gedachtig, bewust, deelachtig, gewaar, machtig, waard, waardig, schuldig, kwijt, gewoon, vol, zat* (vergeelijk § 191).

182. De 3<sup>de</sup> nmv. is de naamval des persoons of der zaak, ten aanzien waarvan de werking geschiedt. Bij de omzetting van den bedrijvenden vorm in den lijdenden vorm blijft de 3<sup>de</sup> nmv. onveranderd: *ik geef hem een geschenk = door mij wordt hem een geschenk gegeven.*

183. De 3<sup>de</sup> nmv. kan bij allerlei overgankelijke en onovergankelijke werkwoorden voorkomen. Bijzondere vermelding verdienen de wederkeerige *zich iets aanmatigen, verbeelden, toeëigenen, voornemen, laten welgevalen, laten aanleunen.*

184. Onovergankelijke werkwoorden, die eenen 3<sup>den</sup> nmy. bij zich vereischen, zijn: *gelijken, behagen, mishagen, behooren, ontbreken, voegen, betamen, schaden, en zinverwante.*

185. Bijv. naamwoorden, waarvan een 3<sup>de</sup> nmv. afhangt, zijn: *aangenaam, lief, dierbaar, vijandig, hinderlijk, genegen, genadig, dankbaar, mogelijk, bekend, eigen, vreemd, voordeelig, nadeelig, nuttig, heilzaam, schadelijk*, en zinverwante.

186. De 3<sup>de</sup> nmv. is vaak de naamval van den persoon, wien eene in den volzin genoemde zaak toebehoort; zóó gehezigd, komt hij in beteekenis overeen met eenen 2<sup>den</sup> nmv. of een bez. voornw.: *dunne witte haren hingen hem langs de slapen = hingen langs zijne slapen; hij stak den gevangene de oogen uit = de oogen des gevangenen*. Dit noemt men den 3<sup>den</sup> nmv. van *bezit*.

187. De 3<sup>de</sup> nmv. is ook de naamval, die afhangt van een bijv. nmw., dat vergezeld is van *te* of *genoeg*: *het is mij hier te warm; dat huis was hem al groot genoeg*.

188. Men kan den 3<sup>den</sup> nmv. vaak omschrijven, maar volstrekt niet altoos. De 3<sup>de</sup> nmv. vermeld in § 182 laat omschrijving met *aan* toe; zoo ook, hoezeer zeldzaam en liefst te vermijden, die in § 184 en 185; omschreven met *van* of een bez. voornw. wordt de 3<sup>de</sup> nmv. van *bezit*; met *voor* die in § 187; nooit omschreven wordt die in § 183.

189. De 2<sup>de</sup> nmv. is de naamval om aan te duiden: 1) afkomst en bezit: *de kinderen mijns broeders; 't hof des konings; de kracht der waarheid*; 2) 't voorwerp van eene door een zelfst. nmw. uitgedrukte handeling: *de inneming der stad* (d. i. de stad wordt ingenomen); *de verpleging der zieken*; 3) de stof of soort, waaruit iets bestaat: *eene bete broods, eene som gelds, een eind weegs*,

*veel praats, weinig belangrijks, iets fraais.* Is de stof- of soortnaam een eigenlijk zelfst. nmw. (niet 't onz. van een zelfstandig gebruikt bijv. nmw.), dan staat hij meestal in denzelfden nmv. als de naam der hoeveelheid: *een glas wijn*, en steeds: *een glas* (1<sup>ste</sup> nmv.) *roode wijn* (1<sup>ste</sup> nmv.); *ik drink een glas* (4<sup>de</sup> nmv.) *rooden wijn* (4<sup>de</sup> nmv.); 4) 't geheel, waarvan een gedeelte genomen wordt: *tien der medeleden; de oudste mijner broeders.* — De 2<sup>de</sup> nmv. in de twee laatste toepassingen heet 2<sup>de</sup> nmv. van *verdeeling*.

190. De 2<sup>de</sup> nmv. komt voor, in min of meer deftigen stijl, als afhingende van de werkwoorden *zich bekommeren, zich erbarmen, zich ontfermen, zich aantrekken, zich herinneren, gedenken*; bijv. *ontferm* (of *erbarm*) *u onzer; gedenk mijner!*

191. Bijv. naamwoorden die als bepaling eenen 2<sup>den</sup> nmv. bij zich hebben, zijn: *deelachtig, machtig, zeker, gewis, moede, schuldig, waard, waardig, vol, zat*; bijv. *der heerlijkheid deelachtig; levensmoede; der moeite waard; des doods schuldig; vol zoeten wijns.* Vergelijk echter § 181.

192. Bijwoordelijke 2<sup>de</sup> naamvallen zijn: *daags, des zomers, goeds moeds, onverrichter zake, mijns inziens, ziender oogen*, enz.

193. De 2<sup>de</sup> nmv. behalve dien der stof of soort (in § 189, bij 3) en den bijwoordelijken 2<sup>den</sup> nmv., wordt zeer dikwijls omschreven met *van*; dus: *'t huis mijns vaders* of *van mijnen vader; Leidens ontzet* of *'t ontzet van Leiden; de oudste mijner broeders* of *van mijne broeders.* Van twee op elkaar volgende 2<sup>de</sup> naamvallen plaatst men liefst den eersten in den omschreven, den tweeden in



den eigenlijken vorm: *ter bevordering van de staatzucht der grooten; de eer van Neerlands vlag.*

194. Alle voorzetsels regeeren den 4<sup>den</sup> nmv., behalve *te*, dat den 3<sup>den</sup> nmv. vereischt; in eene menigte van uitdrukkingen hebben ook andere voorzetsels den 3<sup>den</sup> nmv. bij zich: *te dezer stede, ter behartiging, ten grave, bij monde, in aller ijl, van goeder hand, op heeter daad, enz.*

*Over 't gebruik der wijzen en tijden.*

195. De aantoonende wijs wordt gebezigd, wanneer 't gezegde als werkelijk bestaande voorgesteld of verondersteld wordt: *het is van daag guur weer; wat zal er gebeuren? zoo ik kan, zal ik komen.*

196. De. aanvoegende wijs komt voor: 1) bij eenen wensch: *leve de koning!* Is de wensch niet te vervullen, dan staat de verleden tijd der aanv. wijs: *ware hij nog maar hier!*

197. Dezelfde wijs staat: 2) na de voegwoorden *opdat, ten einde, dat* (in den zin van *opdat*) en *mits*; bijv. *help hem, opdat hij niet verongelukke; vrede is wensche-lijk, mits hij eervol zij.*

198. Gewoonlijk wordt de aanv. wijs ook gebezigd: 3) na *hopen, wenschen, begeeren, willen, bevelen, zorgen* en zinverwante woorden: *ik hoop, dat hij geneze; ik wil (verlang, begeer, eiach), dat hij gehoorzame.*

199. De verl. tijd der aanv. wijs kan gebruikt worden in zinnen, waarin zeker feit van eene voorwaarde afhankelijk wordt gesteld: *indien gij hem dit wildet toestaan,*

*ware hij tevreden.* Meer gebruikelijk is echter in dit geval *zoude*.

200. De aanv. wijs komt ook voor bij *hoe ook, wie ook, wat ook, wanneer ook*, en, in 't algemeen, overal waar ze eene omschrijving met *moge* of *mag* toelaat: *hoe laat het ook zij* (of: *zijn moge*), *blijf waken; niemand, wie het ook zij* (of *zijn mag*), *heeft het recht daartoe*.

201. De gebiedende wijs is de wijs om te bevelen of te vermanen, en, met eene ontkenning, om te verbieden of af te raden. In een bevel wordt de 3de pers. uitgedrukt door *moet* of de aanv. wijs; bijv. 2de pers. enk. *neem*; 3de pers. enk. *hij moet nemen* of *hij neme*. In eene vermaning wordt de 1ste en 3de pers. uitgedrukt door middel van *laten*; bijv. 1ste pers. enk. *laat ik nemen*; 2de pers. enk. *neem*; 3de pers. *laat hij nemen*. — Door sommige schrijvers (in strijd met de spreektaal) worden verkeerdelijk *laat ik gaan* en *laat mij gaan* enz. met elkaar verward; 't eerste is eene aansporing, 't laatste een verzoek.

202. De geb. wijs wordt in zeer levendigen, driftigen stijl niet zelden vervangen door de onbepaalde wijs en 't verleden deelwoord: *stil zitten! nog niet heengaan! opgelet! kom, de paarden in den druf gezet en hem ingehaald*. — Uit het laatste voorbeeld blijkt, dat de naamval dezelfde blijft als bij de gebiedende wijs.

203. De onbepaalde wijs drukt 't verschil van tijd uit, ofschoon niet zoo volledig als de aant. wijs, en regeert denzelfden nmv., als de overige wijzen; in zooverre is de onbep. wijs werkwoord; doch 't verschil van persoon drukt ze niet uit, en in zooverre komt ze overeen met een

zelfst. nmw. — Even als andere rededeelen kan een onbep. wijs geheel en al een zelfst. nmw. worden; bijv. *'t verlichten der taak*; hier is *'t verlichten* een zuiver zelfst. nmw. en heeft dus ook den 2<sup>den</sup> nmv., niet den 4<sup>den</sup> nmv. bij zich.

204. De onbep. wijs neemt bij *hooren, zien, voelen, doen* en *laten* de plaats in van een gezegde ten opzichte van 't voorwerp van *hooren*, enz.; *ik hoor hem zingen* = *ik hoor, dat hij* (onderw.) *zingt* (gez.); *ik zie hem loopen* = *ik zie, dat hij loopt*; *hij voelde zijne krachten verminderen* = *dat zijne krachten verminderden*; *ik laat hem spelen* = *ik laat toe* (verhinder niet), *dat hij speelt*; *men deed hem knielen* = *men maakte, dat hij knielde*.

205. De onbep. wijs neemt *te* voor zich, behalve na de opgenoemde vijf werkwoorden en na *kunnen, mogen, moeten, durven, zullen, willen, komen, gaan* en soms *leeren*: *ik kan* (*mag, moet, durf*) *spreken*; *ik help hem zijn werk afmaken*; *hij kwam ons vragen*; *ga slapen*; *hij zal u leeren lezen*; *Jan leert schrijven*. In de betekenis van "door ondervinding leeren", vereischt *leeren* de onbep. w. met *te*. — Bij *blijven* en *heeten* staat de onbep. w. zonder *te*: *blijf nog wat praten*; *dat heet de spotternij te ver drijven*.

206. De onbep. wijs verliest *te* na *staan, zitten, liggen, en loopen* in de samengestelde tijden:  
*hij staat te kijken, maar hij heeft staan kijken, zal staan kijken.*  
*zij zit te spelen, „ zij heeft zitten spelen, zal zitten spelen.*

*wij lagen te kermen, maar wij hebben liggen kermen,  
zullen liggen kermen.*  
*gij loopt te spelen, „ gij hebt loopen spelen, zoudt  
loopen spelen.*

207. De onbep. wijs neemt *om te* of *ten einde te* vóór zich om 't doel, 't oogmerk eener handeling te kennen te geven; daarenboven vervangt *om te* na zelfst. naamwoorden de voorzetsels *tot, op, voor*: *men moet eten om (of ten einde) te leven, niet leven om (of ten einde) te eten; lust om te arbeiden = lust tot arbeid; de hoop om gered te worden = de hoop op redding.* — Eene onbep. wijs voorafgegaan door *om te* of *ten einde te* heeft dezelfde beteekenis als een bijzin met *opdat, ten einde*.

208. De onbep. wijs neemt ook vóór zich *na te, door te, alvorens te, zonder te*, en is dan van dezelfde beteekenis als bijzinnen met *nadat, doordat, vóórdat, zonder dat*: *hij vertrok na afscheid genomen te hebben = nadat hij afscheid genomen had; men moet niet oordeelen alvorens onderzocht te hebben = vóórdat (eer) men onderzocht heeft. Van te en met te* vóór eene onbep. w. staan gelijk met *van* en *met* vóór een naamwoord: *in plaats van te vertrekken; ik begin met op te merken = met de opmerking.*

209. 't Verleden deelwoord van ettelijke werkwoorden wordt in de met *hebben* of *zijn* samengestelde tijden vervangen door de onbep. wijs, zoo eene andere onbep. wijs volgt. Deze werkwoorden zijn: *hooren, zien, voelen, kunnen, moeten, mogen, willen, weten, behooren, behoeven, durven*. Dus: *ik heb het gehoord, maar ik heb het hooren vallen; wij hebben hem zien rijden; hij had het kunnen*

(moeten, mogen, willen) doen; *hij zou het hebben behoeven (behooren) te doen*. Hetzelfde is geoorloofd, hoewel niet noodzakelijk, bij *trachten, pogen, meenen*: *ik heb het trachten (pogen, meenen) te doen* of *ik heb getracht (gepoogd, gemeend) het te doen*. Tusschen *hij heeft leeren schrijven* en *hij heeft geleerd op te passen* bestaat er onderscheid; in 't laatste voorbeeld beteekent *leeren* "door ondervinding leeren" (zie § 205).

210. De tijden des werkwoords kunnen verdeeld worden in *tegenwoordige* (tegenw. t., volm. verl. t., toek. t. en volm. toek. t.) en *verledene* (verl. t., meer-dan-volm.-verl. t., verl.-toek. t. en meer-dan-volm.-verl. toek. t.). Tegenwoordige tijden in eenen volzin beantwoorden aan tegenwoordige in den daarbij behoorenden zin, en verledene tijden aan verledene: *ik weet, dat hij komt* (of *gekomen is* of *zal komen* of *gekomen zal zijn*); *ik wist, dat hij kwam* (of *gekomen was* of *zoude komen* of *gekomen zou zijn*.)

211. In stede van den toek. t. bezigt men, waar geen onduidelijkheid te vreezen is, ook den tegenw. t., en in stede van den volm.- toek. tijd ook den volm.- verl. tijd: *het schip zeilt morgen uit* = *zal morgen uitzeilen*; *wanneer gij gereed zijt* (= *gereed zult zijn*), *zult gij het mij zeggen*.

#### *Over den samengestelden volzin.*

212. De samengestelde volzin bestaat uit twee of meer tot één geheel verbondene eenvoudige zinsneden, welke of *ondergeschikt* of *nevengeschikt* zijn.

213. Een volzin heet ondergeschikt, wanneer hij ten opzichte van eenen anderen, waarmee hij verbonden is, de plaats van een zinsbestanddeel (onderwerp, voorwerp of bepaling) inneemt. De ondergeschikte zin heet *bijzin*, de andere *hoofdzin*; bijv. in *ik weet, dat hij komt* is *ik weet* de hoofdzin, en *dat hij komt* de bijzin; ten opzichte van den hoofdzin neemt de bijzin hier de plaats in van 't voorwerp. In den samengestelden volzin: *hij stond op vóórdát de zon opgegaan was*, levert de bijzin eene bepaling, hetgeen blijkt als men hetzelfde denkbeeld zóó uitdrukt: *hij stond op vóór zonsopgang*.

214. Twee of meer zinsneden zijn nevengeschikt, als ze, ofschoon onderling onafhankelijk, met elkaar verbonden zijn; bijv. *laten we vertrekken, want het is reeds laat; de een komt en de ander gaat*.

#### Ondergeschikte zinnen.

215. De afhankelijke zinnen zijn van verschillenden aard. Men kan ze verdeelen in: 1) bijzinnen met het voegwoord *dat*; 2) bijzinnen met voegwoorden van tijd, oorzaak of reden, doel, gevolgtrekking, voorwaarde, toestemming en wijze; deze alle zijn *bijwoordelijke* bijzinnen; 3) afhankelijke vragen; 4) bijzinnen met betrekkelijke voornaamwoorden of betr. bijwoorden van plaats; 5) bijzinnen van vergelijking.

216. Een bijzin met *dat* neemt ten opzichte des hoofdzins de plaats in, welke in eene eenvoudige zinsnede ingenomen wordt door 't onderwerp of 't voorwerp of eene nadere bepaling: *dat ge gekomen waart, was mij bekend*

= *uwe komst* (onderwerp) *was mij bekend*; *ik wist, dat ge komen zoudt* (voorwerp); *hij verwondert zich, dat gij zoolang uitblijft* = *over uw lang uitblijven* (bepaling). — Dezelfde gedachte kan meermalen zonder voegwoord in twee onafhankelijke zinnen worden weergegeven; bijv. *ik geloof, dit is duidelijk* = *dit is duidelijk, geloof ik* = *dit is, geloof ik, duidelijk* = *ik geloof, dat dit duidelijk is*.

217. *Bijzinnen van tijd* worden met den hoofdzin verbonden door *toen, wanneer* (dichterlijk: *wen*), *als, daar, terwijl, nu, nadat, vóór(dat), eer(dat), tot(dat), sedert, sinds, zoodra*. *Toen* wijst op 't verledene: *hij was nog jong, toen zijn vader stierf*. *Wanneer* en *als* beteekenen, als tijdelijke voegwoorden, meestal "zoo dikwijls als:" 't *paleis, hetwelk de vorst gewoon was te betrekken, wanneer (als) hij in de hoofdstad kwam*. *Terwijl* (zeldzamer: *daar*) duidt eene gelijktijdigheid aan: *ge kunt den optocht zien, terwijl ge aan 't venster zit*; soms komt *terwijl* schijnbaar ter aanduiding van eene tegenstelling voor: *terwijl de een hem laakt, prijst hem de ander*. — *Bijzinnen van tijd* kunnen vaak door eene onbepaalde wijs met voorafgaand voorzetsel, of door een deelwoord, worden weergegeven; zoodat de samengestelde zin in eenen eenvoudigen overgaat: *hij vertrok, nadat hij dit gezegd had* = *na dit gezegd te hebben; schrijft mij, vóórdat ge komt* = *alvorens te komen* (zie § 208.)

118. *Redengevende bijzinnen*. Redengevende voegwoorden, die op de vraag "waarom?" antwoorden, zijn *omdat* en *omreden*; *Waarom is uwe zuster niet gekomen?*

*omdat zij het vergeten heeft.* Tot verklaring of opheldering dienen daar, *dewijl, vermits, naardien, nademaal: daar (dewijl) hij bijna niemand der aanwezigen kende, nam hij weinig deel aan 't gesprek. Aangezien, naardien, nademaal* worden gebezigd als men den beweeggrond voor eene handeling wil opgeven, zoodat de hoofdzin de gevolgtrekking bevat: *aangezien de kosten te hoog zijn, zal ik mij dat prachtwerk niet aanschaffen. Doordat of doordien* wordt gebruikt, als men de oorzaak van een feit, van eene gebeurtenis wil te kennen geven: *de boot is te laat aangekomen, doordat het zulk ruw weer op zee was.*

219. *Bijzinnen van doel* worden met den hoofdzin verbonden door de voegwoorden *opdat, ten einde* en *dat: zeg het mij kort en goed, opdat ik wete waaraan mij te houden; stel hem op de proef, opdat gij zekerheid erlanget.* — Zulke bijzinnen kunnen, ingeval 't onderwerp in hoofd- en bijzin hetzelfde is, vervangen worden door de onbepaalde wijs met voorafgaand *om te of ten einde te: stel hem op de proef om (of ten einde) zekerheid te erlangen.* Zie § 207.

220. *Bijzinnen*, die een *gevolg* of *gevolgtrekking* te kennen geven. Voor deze dient het voegwoord *zoodat: het blijft steeds regenen, zoodat we beter doen onze voorgenomene wandelng uit te stellen.* Bevat de hoofdzin *zoo, zoodanig, zulk*, en dergelijke, dan is 't verbindende voegwoord *dat: het is zóó donker, dat ik den weg niet onderscheiden kan.*

221. *Voorwaardelijke bijzinnen.* Zuiver voorwaardelijke voegwoorden zijn *indien, bijaldien, ingeval, mits, tenzij,*



*tenware*: zoowel veronderstellende als voorwaardelijke: *zoo, als, wanneer*. Bijv. *indien, (bijaldien, ingeval) gij kunt, kom dan; zoo (of als, wanneer) ge gewild hadt, had(de) het u niet aan hulp ontbroken. Tenzij en ten ware* betee-kenen "indien niet"; *mits* is, "op voorwaarde dat." — Een voorwaardelijke bijzin kan ook zonder voegwoord uitgedrukt worden door veranderde woordschikking: *heeft hij misdreven, de rechter zal hem vonnissen* (of: *dan zal de rechter hem vonnissen.*)

222. *Toestemmende bijzinnen*. De hiervoor gebezigde voegwoorden zijn: *ofschoon, schoon, alhoewel, hoewel, hoezeer, al, niettegenstaande*. Bijv. *ofschoon (of: hoewel) eene verandering hoog noodig was, wilde men uit bekrompenheid er niet toe overgaan; hoezeer ik uw stout ontwerp veroordeel, verheft het u toch in mijn oogen; niettegenstaande men hem dikwijls genoeg gevaarschuwd had, ging hij voort op den gevaarlijken weg; al ziet gij het niet, gij hoort het toch*. — De voorwaardelijke voegwoorden nemen door toevoeging van *ook, ook al* den zin van toestemmende aan: *zoo hij al wenschen koestert, weet hij die zorgvuldig te verbergen*. Ook de woorden *wie, welke, hoe, waar* kunnen eene toestemming te kennen geven, vooral wanneer ze vergezeld zijn van *ook*: *welke moeite men ook aanwendde, het baatte niet*. — De toestemmende bijzin is meestal vatbaar voor verkorting, zoodat de samengestelde zin een eenvoudige wordt: *dit dappere volk, hoewel telkens overwonnen (= hoewel het telkens overwonnen werd,) liet zich niet op den duur onderdrukken*.

223. *Bijzinnen van wijze*. Deze geven eene werkelijke

of schijnbare overeenkomst te kennen. Bij werkelijke overeenkomst dienen *zooals, zoo, gelijk, naar: ik vertrek morgen, zooals (of: gelijk) u bekend is; hij is rijk, naar (of: zoo) men zegt*. Bij schijnbare overeenkomst bezigt men *alsof, als, of: hij hield zich, alsof (of) hij niets merkte; hij maakte een gebaar, als wilde hij spreken*.

224. *Afhankelijke vragen* zijn bijzinnen, die door 't voegwoord *of* verbonden worden met eenen hoofdzin, waarin eene onzekerheid, een twijfel ligt opgesloten, of welke een vragend voornmw. of vragend bijwoord bevatten. Bijv. *beproof; of gij elders slaagt; ik weet niet, of hij reeds aangekomen is; we zullen later zien, of uwe voor-spelling zich bevestigt*. De afhankelijke zin met een vragend bijwoord of voornmw. kan ten opzichte des hoofdzins de plaats innemen van een onderwerp of voorwerp of bepaling: *wie zulks gedaan heeft, is mij onbekend; nu begrijp ik, wat gij zegt; ze mochten vergaderen, waar en wanneer ze wilden; ik weet niet hoe ik de zaak behandelen moet*. Afhankelijke vragen van de laatste soort laten meermalen eene verkorting toe; bijv. *hij weet niet hoe zich te gedragen = hoe hij zich gedragen moet*.

225. *Betrekkelijke bijzinnen* worden door betrekkelijke voornaamwoorden met den hoofdzin verbonden. Ze zijn of bijvoegelijk of zelfstandig. In 't eerste geval bepaalt de bijzin een zelst. nmw. of voornmw. van den hoofdzin: *daar zie ik eenen man, dien ik ken; 't huis, in hetwelk (of waarin) ge gewoond hebt, is verkocht*; een betrekkelijke bijzin van deze soort kan soms, als bijstelling, op den geheelen inhoud van den hoofdzin betrekking hebben:

*hij heeft me bezocht, hetgeen (of wat) me groot genoeg deed.* — Een zelfstandige betrekkelijke bijzin staat ten opzichte des hoofdzins als een onderwerp of gezegde of voorwerp; de betrekk. voornaamwoorden, waarvan men zich dan bedient, zijn *die*, (*al*)*wie*, (*al*)*wat*, *hetgeen* (*'t gene*): *wat ge zegt, is waar*; (*al*) *wie niet hooren wil, moet voelen*; *hij blijft wie* (of *die*) *hij was*; zulk een bijzin kan van een voorzetsel in den hoofdzin afhangen; bijv. *de oorlog verslindt goed en bloed van wie verliest en wie verwint* (d. i. “van den verliezende en den winnende”). In een dergelijk geval staat het betr. voornmw. niet in den 4<sup>den</sup> nmv., maar richt zich naar 't werkwoord des bijzins; *wie* in 't opgegeven voorbeeld staat in den 1<sup>sten</sup> nmv., als onderwerp van *verliest* en *verwint*.

226. *Vergelijkende bijzinnen.* Deze hebben *als*, wanneer eene gelijkheid, en *dan*, wanneer een verschil te kennen wordt gegeven: *'t een is zoo goed als 't ander*; *hij is zoodanig als hij schijnt*; *uw vijand is machtiger dan gij waant*; *hij heeft meer gezegd dan hij verantwoord kon*. Om aan te duiden, dat eigenschappen in evenredigheid toe- of afnemen, bezigt men *hoe--hoe*, *hoe* (in den bijzin) — *des te* (of *te*, in den hoofdzin), ook wel *naarmate* en *naargelang* (in den bijzin): *hoe eerder ge komt, hoe liever het mij is* of *des te liever is het mij*; *naarmate men eenvoudiger van hart en zin is, vermaakt men zich te eerder*.

#### *Nevengeschikte zinnen.*

227. De nevengeschikte zinnen worden verdeeld in:

- 1) *aaneenschakelende*; 2) *scheidende*; 3) *tegenstellende*; 4) *redengevende*; 5) *gevolgtrekkende*.

238. *Aaneenschakelende* voegwoorden zijn: 1) zuiver verbindende: *en, en—en, zoowel — als, niet slechts (alleen) — maar ook*; bijv. *de een komt en de ander gaat; hij gaf den ongelukkige niet alleen raad, maar ondersteunde hem ook met der daad*; 2) verdeelende: *deels—deels, nu eens — dan eens (dan weer)*; bijv. *deels verheugde hij zich, deels voelde hij bekommering*; 3) verbindende in den vorm eener ontkenning: *noch, noch—noch*; bijv. *het is hier niet de plaats om te redetwisten, noch schijnt het mij thans de geschikte tijd er voor. — Niet alleen — maar ook, zoowel—als, deels—deels, noch* verbinden vaker deelen van volzinnen, dan geheele volzinnen: *hij had lust noch tijd*. — De aaneenschakeling kan ook plaats hebben zonder behulp van 't voegwoord: *ik kwam, zag, overwon*; dit geschiedt vooral, wanneer men zich voorstelt, dat de handelingen kort op elkander volgen.

229. *Scheidende* voegwoorden zijn: *of, hetzij—of, of—of*; bijv. *het ontbreekt hem aan verstand of hij is lui; hetzij de man een slecht zwemmer was, of (hetzij) hem de kramp beving, hij zonk plotseling weg*. Meestal verbindt *of*, enz. niet geheele volzinnen, maar deelen er van: *hebt ge geen tijd of geen lust?* — Niet te verwarren met het scheidende *of* is een ander *of* met de beteekenis van "die niet" of "dat niet"; bijv. *er waren weinig huizen, of ze waren beschadigd* (d. i. die niet beschadigd waren); *die taak is niet zóó moeielijk, of ik*

kan ze volbrengen (d. i. dat ik ze niet volbrengen kan).

230. *Tegenstellende* voegwoorden zijn: 1) zuiver tegenstellend: *maar, integendeel*; bijv. *dit was geen beleid, maar 't uitvloeijsel van kwalijk bestierden naijver; vroeger was ik met het plan zeer ingenomen, maar de omstandigheden zijn veranderd*; 2) beperkende of eene bedenking te kennen gevende: *doch, edoch, dan*, ook wel *maar*; bijv. *beiden stapten in stilte voort, doch waren inwendig blij te moede*; 3) tegen de geldigheid van mogelijke gevolgtrekkingen gericht: *echter, toch, evenwel, nogtans, niettemin, intusschen*, ook wel *maar en doch*; bijv. *de ziekte is bedenkelijk, echter moeten we niet aan herstel wanhopen; ik doe het ongaarne, nogtans zal ik het doen om u genoeg te geven*.

231. *Redengevende* bijzinnen worden nevensgeschikt door middel van *want, toch, immers, namelijk*; bijv. *ik ken hem heel goed, want ik heb lang met hem omgegaan; wees toch voldaan, immers kunt gij (of gij kunt immers) in redelijkheid niet meer vergen; ik eindig: verder toch er over uit te weiden is geheel overbodig; ik vond mijnen broeder niet meer in leven, hij was namelijk juist éenen dag vóór mijne aankomst overleden*.

232. *Gevolgtrekkende* nevenschikkende bijzinnen worden verbonden door middel van *dus, derhalve, dan, (al)zoo, bijgevolg, enz.*: *elke stompe hoek is grooter dan een rechte hoek, dus (of derhalve) is ook deze stompe hoek grooter*.

9/13 715

oo



